

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Любов Котик

**СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ
МАКРОРЕГІОНІВ СВІТУ**
*(Центральна, Південно-Східна Європа
та Східна Балтія)*

Навчальний посібник
для самостійної роботи студентів

Львів
2022

УДК 911.3(4)(075)
К-73

Рецензенти: д-р геогр. наук, професор *Ю. О. Кисельов*
(Уманський національний університет садівництва)
к-д геогр. наук, доцент *М. І. Білецький*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Науковий Заслужений діяч науки і техніки України,
редактор: д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 10 від 22 грудня 2021 р.)*

К 73 Котик Л. Суспільна географія макрорегіонів світу (Центральна, Південно-Східна Європа та Східна Балтія): навч. посібник для самост. роботи студентів. — 2-ге вид., допов. і перероб. — Львів: Простір-М, 2022. — 108 с.

Навчальний посібник для самостійної роботи студентів містить тематику практичних і семінарських робіт, завдання для самостійного опрацювання, ключові поняття і терміни, питання для самоконтролю із курсу, тестові завдання.

Для студентів географічних факультетів закладів вищої освіти.

УДК 911.3(4)(075)

© Котик Л., 2022

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2022

ЗМІСТ

Передмова	4
Методи контролю	9
Дотримання академічної доброчесності здобувачем вищої освіти	10
Рекомендована література з курсу	12
Головна	12
Допоміжна	12
Інформаційні ресурси	16
Семінарські і практичні заняття, завдання для самостійної роботи студентів, запитання для самоперевірки	17
<i>Тема 1. Центральна, Південно-Східна Європа та Східна Балтія на політичній карті світу</i>	18
<i>Тема 2. Політична трансформація держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Військовий потенціал держав регіону</i>	34
<i>Тема 3. Участь держав Південно-Східної, Центральної Європи та Східної Балтії у процесах глобалізації та міжнародного поділу праці</i>	46
<i>Тема 4. Природно-ресурсний потенціал держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Екологічна ситуація та заповідні території держав регіону</i>	58
<i>Тема 5. Демографічний потенціал держав Центральної, Південно-Східної, Європи та Східної Балтії. Проблема бідності, міграції та вимушених переселенців</i>	67
<i>Тема 6. Особливості економічного розвитку держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Проблеми трансформації структури господарства, дигіталізація економіки держав</i>	82
<i>Тема 7. Польща як регіональна держава і сусід першого порядку України</i>	94
Тестові завдання	101

ПЕРЕДМОВА

В умовах глобальної невизначеності та непевності, які притаманні постмодерному інформаційному розвитку людства та посилені глобальними кліматичними змінами та епідемією COVID-19 важливим є вивчення політичних, демогеографічних і соціально-економічних особливостей розвитку окремих макрорегіонів світу, загалом, та комунікації України з ними, зокрема. Останнє зумовлено прагненням нашої держави інтегруватися у міжнародний соціально-економічний розвиток, пропагувати на геополітичному рівні демократичні цінності, розвивати україноцентричні геокультурні вектори, відстоювати власний суверенітет і територіальну цілісність, вибудовувати довготривалі міцні геоекономічні відносини тощо.

Навчальна дисципліна «Суспільна географія макрорегіонів світу», викладається для студентів четвертого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 106 Географія, галузі знань 10 Природничі науки¹. Вона входить до групи нормативних навчальних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, які розроблені на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка у рамках освітньо-професійної програми «Географія». Загальний обсяг курсу — 240 год. (8 кредитів ECTS), що складає 4,4% загального обсягу нормативних навчальних дисциплін освітньої програми.

Навчальна дисципліна складається з трьох змістових модулів, які об'єднують понад 40 тем, що взаємодоповнюють одна одну й розкривають суспільно-географічні особливості розвитку макрорегіонів і регіонів світу та окремих регіональних країн (рис. 1).

Одним із структурних елементів курсу, які формують цілісне уявлення студентів про особливості соціально-економічного розвитку макрорегіонів світу є «Суспільна географія Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Цей тематичний блок викладається у межах змістового модуля «Макрорегіон перехідні країни», має обсяг 30 год. (1 кредит ECTS). Його продовженням є тематичний блок «Суспільна географія Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії»; передусь йому великий змістовий

---

¹ Навчальний план ОПП «Географія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/NP_106_Heohr-bachelor_2020.pdf.

модуль «Макрорегіон високорозвинені країни світу» (3 кредити ECTS).

Рис. 1. Структура навчальної дисципліни
«Суспільна географія макрорегіонів світу»

Відповідно до структурно-логічної схеми програми підготовки бакалавра галузі знань 10 Природничі науки, навчальна дисципліна «Суспільна географія макрорегіонів світу» є продовженням нормативних навчальних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки студентів «Основи суспільної географії» (1 семестр, 4 кредити ECTS) і «Географія населення з основами демографії» (6 семестр, 3 кредити ECTS), які викладають студентам відповідно першого та третього курсів.

Зміст структурного елементу «Суспільна географія Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії» навчальної дисципліни «Суспільна географія макрорегіонів світу» розроблено на основі сучасних положень щодо підготовки фахівців у сфері географії, норм та традицій вищої університетської освіти («Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра Львівського національного університету імені Івана Франка за спеціальністю

106 Географія»²); нормативних документів (Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», стандартів вищої освіти («Стандарт вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», 2020) та ін.), напрацювань кафедри економічної і соціальної географії Львівського університету**.

Мета структурного елементу навчального курсу: надати студентам знання з теоретичних і прикладних питань суспільно-географічної регіоналізації світу; сформувати світоглядні засади щодо політичного, демографічного, економічного, соціального, культурного, екологічного суспільно-географічного розмаїття регіонів світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) та їхніх головних держав; висвітлити новітні проблеми суспільно-географічного розвитку Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Балтії (структурна трансформація господарства у XXI ст.; проблеми раціонального використання природно-ресурсного, працересурсного та виробничого потенціалів; міграційні виклики; проблеми збереження довкілля, природного і культурного розмаїття; залучення регіонів та окремих держав у світові процеси глобалізації; регіональна економічна й соціальна політика; субрегіональні особливості глобальних проблем людства у регіоні; проблеми глобальних кліматичних змін і адаптація регіону до їхнього прояву; зовнішньо-економічні зв'язки субрегіонів і окремих держав тощо).

У результаті вивчення структурного елементу «Суспільна географія Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії» навчальної дисципліни «Суспільна географія макрорегіонів світу» студент повинен:

---

² ОПП «Географія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ЛНУ ім. І. Франка, 2020. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/OR_106_Neohr-bachelor_2020.pdf.

** *Книш М.* Суспільна географія країн, що розвиваються: проблеми теорії, методології та методики: монографія. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 276 с.; *Кузик С., Котик Л., Вагда І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни): навч. посібник. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 148 с.; *Стецький В.В., Котик Л. І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія): навч. посібник. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — 100 с.; *Книш М. М., Мамчур О. І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія): навч. посібник. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. — 368 с.

знати:

- методологічні підходи до вивчення регіонів світу, головних країн у регіоні;
- класифікаційні і типологічні підходи до групування регіонів та країн світу;
- історико-географічні етапи формування політичної карти Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;
- підходи до обґрунтування суспільно-географічної цілісності регіону та його унікальності як на фоні інших регіонів Європи, так й інших макрорегіонів світу;
- сучасні тенденції соціально-економічного розвитку країн Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;
- просторові відмінності демо-соціально-економічного розвитку країн Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;

вміти:

- розкрити зміст понять: країна, держава, регіон світу, субрегіон, макрорегіон, глобалізація, міжнародна співпраця тощо;
- виконати економіко-географічну оцінку природного, демо-географічного, працересурсного, промислового, аграрного, соціально-культурного потенціалу країн Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;
- проаналізувати структуру господарства країн досліджуваного регіону;
- обґрунтувати доцільність створення вільних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, інноваційних габів, територій пріоритетного розвитку тощо у країнах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Аналізувати, яким чином набутий досвід можна використати у регіональній політиці України;
- здійснити прогнозування соціально-економічного, демо-географічного, політичного, культурного розвитку регіону.

Прослуховування курсу забезпечить формування у студентів системи компетенцій, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

соціально-особистісні компетенції:

- здатність учитися;
- креативність, здатність до інтегрального мислення;
- наполегливість у досягненні мети;
- турбота про якість виконаної роботи;
- толерантність;
- екологічна грамотність;

- відкритість і чуйність до різноманіття і розмаїття;
загальнонаукові компетенції:
- базові уявлення про регіоналізацію світу, що сприяють розумінню причинно-наслідкових зв'язків сучасного глобального розвитку;
- базові знання у галузі необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін;
інструментальні компетенції:
- навички роботи з комп'ютером;
- навички управління інформацією;
- дослідницькі навички;
- професійні компетенції:
- володіння картографічними, статистичними, математичними й ГІС-методами дослідження суспільної географії макрорегіонів світу;
- здатність професійно використовувати профільні знання для прогнозування соціально-економічного розвитку субрегіонів світу (Центральна, Південно-Східна Європа та Східна Балтія), висвітлення нових проблем їхнього розвитку і тенденцій співпраці з Україною.

Структурний елемент «Суспільна географія Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії» навчального курсу «Суспільна географія макрорегіонів світу» складається з лекційної частини (12 год), семінарських і практичних занять (14 год) та передбачає самостійну роботу студентів (4 год).

Методи контролю

1. Оцінювання відповідей студентів на семінарських заняттях у формі підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійної роботи (максимальна оцінка — 0,5 бала).

2. Поточна перевірка виконання практичних робіт студентів (максимальна оцінка — 0,5 бала).

3. Оцінювання участі студентів у наукових дискусіях, дебатах, диспутах на семінарському занятті (максимальна оцінка — 0,5 бала за одне заняття).

4. Виконання реферативної роботи за тематикою семінарсько-практичних занять (1 робота у межах тем курсу; максимальна оцінка — 1,0 бал).

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Форма навчання	Поточне тестування та самостійна робота		Реферат за темою практично-семінарських занять курсу	Сума
	Змістовий модуль 1	Участь у дискусіях, дебатах, диспутах		
	T1-T7	T1-T7		
денна	7x0,5	7x0,5	1x1	8,0

«Суспільна географія Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії» є одним із шести структурних елементів курсу «Суспільна географія макрорегіонів світу», які об'єднані у три змістові модулі. Прослуховуючи його студенти мають змогу отримати 8 балів з 50 можливих за практично-семінарську частину курсу. Решта 50 балів студенти мають змогу отримати на екзамені.

Система оцінювання знань студентів

Шкала оцінювання: закладу вищої освіти, національна та ECTS за результатами прослуховування навчального курсу

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою
		Іспит
A	90—100	відмінно
B	81—89	дуже добре
C	71—80	добре
D	61—70	достатньо
E	51—60	задовільно
F	0—50	незадовільно

Дотримання академічної доброчесності здобувачем вищої освіти

Студент, як учасник освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка, підтримуючи засади справедливості, зобов'язується дотримуватися правил академічної доброчесності, які визначені чинним законодавством України, нормативними документами Університету³ та не порушувати їх, а саме не допускати:

- академічного плагіату — оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіату — оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фальсифікації — свідомої зміни чи модифікації вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування — виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обману — надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;
- хабарництва — надання учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

---

³ Положення про забезпечення академічної доброчесності у Львівському національному університеті імені Івана Франка. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/reg_academic_virtue.pdf.

За порушення академічної доброчесності до студента можуть бути застосовані заходи академічної відповідальності, а саме:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти;
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Головна

1. *Безуглий В. В.* Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посібник / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. — 2-ге вид., доп. — К. : Академія, 2007. — 688 с.
2. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер; пер. з англ.; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.
3. *Заячук М. Д.* Економічна та соціальна географія світу : навч. посібник / М. Д. Заячук, О. С. Чубрей. — Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2009. — 200 с.
4. *Мандрик І. П.* Регіональна економічна і соціальна географія : конспект лекцій / І. П. Мандрик. — Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2021. — 261 с.
5. *Цепенда М. М.* Суверенні держави світу: суспільно-географічний довідник / М. М. Цепенда. — Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018. — 226 с.
6. *Стецький В. В., Котик Л. І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) : навч. посібник / В. В. Стецький, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — 100 с.
7. *Яровий В.* Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття : підручник / В. Яровий. — К. : Генеза, 2005. — 816 с.
8. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis. — 10th ed. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.
9. *Hobbs J. J.* World Regional Geography / J. J. Hobbs. — 6th ed. — Publisher : Brooks Cole Thomson Learning, 2008. — 752 p.

Допоміжна

1. Атлас вчителя / відп. ред. В. В. Молочко. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.
2. *Білецький М.* Естонія : суспільно-географічні аспекти розвитку / М. Білецький, Л. Котик // Географія, економіка і туризм : національний та міжнародний досвід : матер. міжнар. конф. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. — С. 50-56.
3. *Білецький М. І.* Суспільно-географічна характеристика Естонії : виклики розвитку держави у ХХІ ст. / М. І. Білецький, Л. І. Котик // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали

IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. — Луцьк : Вежа-Друк, 2016. — С. 240-247.

4. *Білецький М.* Латвія : суспільно-географічні аспекти розвитку туристично-рекреаційної сфери / М. Білецький, Л. Котик // Географія, економіка і туризм : національний і міжнародний досвід: матер. міжнар. конф. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. — С. 22-26.

5. *Білецький М. І.* Соціальна географія : навч. посібник / М. Білецький, І. Ванда, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 328 с.

6. *Влах М.* Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — 344 с

7. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посібник / [за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін.]. — К. : Знання, 2011. — 640 с.

8. Глобалізація світового господарства: геопросторовий вимір : монографія / О. О. Любіцева та ін. — К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. — 160 с

9. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — 144 с.

10. *Голиков А. П.* Вступ до економічної і соціальної географії : навч. посібник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. — К. : Либідь, 1997. — 316 с.

11. *Голиков А. П.* Економіка зарубіжних країн : навч. посібник / А. П. Голиков, О. Г. Дейнека. — К., 2008. — 464 с.

12. *Гудзеляк І.* Хорватія : суспільно-географічна характеристика : навч. посібник / І. Гудзеляк, Б. Уманців. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 136 с.

13. *Зінько І.* Зовнішня політика країн Північної Європи : навч. посібник / І. Зінько. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 328 с.

14. *Ігнат'єв П. М.* Країнознавство : навч. посібник / П. М. Ігнат'єв. — Чернівці : Книги ХХІ, 2004. — 384 с.

15. *Книш М., Котик Л.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 330 с.

16. *Книш М. М., Котик Л. І.* Глобалізація терористичної діяльності / М. М. Книш, Л. І. Котик // Географія та туризм. — Вип. 21. — К. : Альтерпрес, 2012. — С. 145-155.

17. *Книш М. М., Котик Л. І.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.

18. *Книш М. М., Мамчур О. І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посібник / М. М. Книш, О. І. Мамчур. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. — 368 с.

19. *Котик Л. І.* Географія злочинності держав світу / Л. І. Котик, Ю. Я. Смоляк // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали II Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — С. 93-101.

20. *Котик Л. І.* Стан здоров'я населення держав світу / Л. І. Котик // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. — Луцьк : Вежа-Друк, 2014. — С. 101-106.

21. *Котик Л. І.* Участь України у миротворчих місіях ООН: суспільно-географічний аспект / Л. І. Котик // Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. — Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2021. — Рр. 129-139.

22. Країнознавча характеристика Чеської Республіки : кол. монографія / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук та ін. ; за наук. ред. В. Й. Лажніка. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — 670 с.

23. *Кузик С., Котик Л., Ванда І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посібник / С. Кузик, Л. Котик, І. Ванда. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 148 с.

24. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — К. : Знання, 2008. — 292 с.

25. *Ровенчак І. І., Котик Л. І.* Міжнародні політичні, військові та економічні організації : навч.-метод. посібник / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. — 142 с.

26. Соціально-економічна географія світу : навч. посібник / за ред. С. П. Кузика. — Львів : Світ, 2002. — 672 с.

27. *Стецький В.* Болгарія : суспільно-географічна характеристика : текст лекцій / В. Стецький. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 20 с.

28. *Стецький В., Уманців Б.* Словенія : суспільно-географічна характеристика : текст лекцій / В. Стецький, Б. Уманців. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. — 38 с.

29. *Стецький В.* Центральна Європа : соціально-політичний і соціально-економічний розвиток : текст лекцій / В. Стецький, О. Федунь. — Львів : Простір М., 2002. — 83 с.

30. *Стецький В.* Чехія : суспільно-географічна характеристика / В. Стецький. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 24 с.
31. *Сюткін С. І.* Економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. Книга-зошит / С. І. Сюткін, Г. Г. Леонтьєва. — Суми : Університетська книга, 2003. — 246 с.
32. *Сюткін С. І.* Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів / С. І. Сюткін. — Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. — 48 с.
33. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. — Одеса : Астропринт, 2009. — 544 с.
34. *Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В.* Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. — 372 с.
35. *Уманців Б.* Македонія : суспільно-географічні аспекти розвитку / Б. Уманців, М. Федорусь. — Львів : МАУП, 2004. — 90 с.
36. *Шаблій О.* Суспільна географія : у 5-х кн. / О. Шаблій. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — Кн. 1. — 814 с. ; Кн. 2. — 706 с.
37. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 444 с.
38. *Biletskyi M.* Lviv oblast: urgent socio-economic problems in the context of European integration / M. Biletskyi, Ya. Ivakh, L. Kotyk // Journal of Geography, Politics and Society. — 2017. — Vol. 7(2). — P. 32-42.
39. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.
40. *Schierup C.-U.* Migration, Citizenship, and the European Welfare State : A European Dilemma / C.-U. Schierup, P. Hansen, S. Castles. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 344 p.
41. *The Atlas of the Real World : Mapping the Way We Live* / D. Dorling, M. Newman, A. Barford. — London : Thames & Hudson, 2010.
42. *The Social Atlas of Europe* / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig. — Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.
43. *Timothy J. Fik.* The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / Fik J. Timothy ; [2th ed.]. — Boston, 2000. — 294 p.

Інформаційні ресурси

1. Світовий банк. URL: www.worldbank.org.
2. Спеціальні економічні зони Польщі : досвід євроінтеграції. URL: <https://eu.prostir.ua>.
3. Цілі розвитку тисячоліття URL: <http://www.un.org.ua/ua/millennium-development-goals>.
4. Conflict Barometer 2020. URL: https://hiik.de/wp-content/uploads/2021/05/ConflictBarometer_2020_2.pdf.
5. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
6. Freedom House. URL: <http://www.freedomhouse.org>.
7. Global fire power. URL: <http://www.globalfirepower.com>.
8. Global Peace Index Report, 2020. URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf.
9. Human Development Reports, 2020. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2020_human_development_report.pdf.
10. KOF Index of Globalization, 2020. URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>.
11. *Kotsev A., Cetl V., Dusart J., Mavridis D.* Data-driven Economies in Central and Eastern Europe. Challenges and Perspectives, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC110525>.
12. Numbeo. URL: <http://www.numbeo.com>.
13. Regional Economic Issues: Central, Eastern and Southeastern Europe. URL: <https://www.imf.org/en/publications/REO>.
14. SIPRI military expenditure database. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>.
15. Stockholm International Peace Research Institute. URL: <http://www.sipri.org>.
16. The Club of Rome. URL: <http://www.clubofrome.org>.
17. The Failed States Index, 2021 URL: <https://fragilestatesindex.org>.
18. World Hunger and Poverty Facts and Statistics, 2020. URL: <http://www.worldhunger.org>.
19. World Regional Geography: People, Places and Globalization. URL: <http://open.lib.umn.edu/worldgeography/part/chapter-1-introduction-to-the-world>.

**СЕМІНАРСЬКІ І ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ,
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ,
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ**

Тема 1

ЦЕНТРАЛЬНА, ПІВДЕННО-СХІДНА ЄВРОПА ТА СХІДНА БАЛТІЯ НА ПОЛІТИЧНІЙ КАРТІ СВІТУ

Мета: ознайомити студентів із особливостями розташування регіону Центральна, Південно-Східна Європа та Східна Балтія на політичній карті світу; зосередити увагу на проблеми пов'язані з трансформацією політичних систем досліджуваних держав; проаналізувати особливості глобального географічного положення регіону; узагальнити членство його держав у глобальних і регіональних політичних, економічних, військових організаціях.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• сутність поняття: політична карта, регіон, субрегіон, макрорегіон, політична ситуація, трансформація, держава, країна, республіка, конфлікт, кордон, делімітація, демаркація; • форму правління, політико-територіальний устрій держав-сусідів першого порядку України; • особливості глобального географічного положення окремих субрегіонів Європи;
вміти	• аналізувати етапи формування політичної карти Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії; • обґрунтовувати переваги та недоліки політико-географічного положення окремих країн регіону.

Головні терміни та поняття: держава, суверенна держава, самопроголошена держава, проста держава, складна держава, компактна держава, фрагментована держава, державна територія, спірна територія, державний лад, залежна територія, імперія, країна, підопічна територія, політична карта світу, форма державного устрою, республіка, президентська республіка, парламентська республіка.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з складом регіону Центральна, Південно-Східна Європа та Східна Балтія (табл. 1.2). Використовуючи дані табл. 1.3 виконати картосхему «Центральна, Південно-Східна Європа, Східна Балтія»: а) якісним фоном (колір) показати однойменні субре-

гіони (Центральна Європа, Південно-Східна Європа, Східна Балтія); б) якісним фоном (шриховка) членство держав регіону в ЄС та НАТО.

2. Ознайомитися з інституційними (ООН, МВФ, Світовий Банк) і науковими (І. Ровенчак, С. Кузик, 1996; Г. де Блій, П. Муллер, 2004 та ін.) підходами до макрорегіоналізації і регіоналізації світу (рис. 1.1-1.2). Письмово пояснити відмінності віднесення держав Центральної, Південно-Східної Європи і Східної Балтії до різних регіонів світу.

3. Використовуючи вихідні дані держав (табл. 1.3) розрахувати вагу Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії у світі та Європі за головними макропоказниками. Заповнити таблицю 1.1 «Головні макропоказники субрегіонів».

Таблиця 1.1

Головні макропоказники субрегіонів

Макропоказники	Субрегіони		
	Центральна Європа	Південно-Східна Європа	Східна Балтія
Площа, <i>млн. км²</i>			
% до площі Європи			
% до площі світу			
Населення, <i>млн. осіб</i>			
% до населення Європи			
% до населення світу			
Густота населення, <i>осіб/км²</i>			
ВВП, <i>млрд дол. США</i>			
% до ВВП Європи			
% до ВВП світу			
ВВП на 1 особу, <i>дол. США / 1 особу</i>			

4. Письмово детально проаналізувати глобальне географічне положення одного з субрегіонів. Звернути увагу на: внутрішній склад досліджуваного субрегіону, його однорідність чи поляризацію; сусідство субрегіонів першого порядку; політичний і соціально-економічний розвиток держав, що формують субрегіони першого порядку, їхню історію розвитку, сучасну гео економічну,

геополітичну та війсьну стратегію; сусідство відносно головних транспортних коридорів (рис. 1.3), регіональних і глобальних держав, центрів світової політики та економіки, зон активних військових дій, територій соціального неблагополуччя тощо.

Література

1. Атлас світу. — К. : Картографія, 2004. — 140 с.
2. Блій де. Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер; пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.
3. Дарон Анджемоглу, Джеймс Робінсон. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності. — 6-те вид. — К. : Наш Формат, 2021. — 440 с.
4. Дністрянський М. С. Геополітика : навч. посібник / М. С. Дністрянський. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. — 436 с.
5. Книш М. М. Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
6. Мідделаар ван Луук. Нова політика Європи: десять років політичних криз. — К. : Дух і Літера, 2021. — 408 с.
7. Соціально-економічна географія світу : навч. посібник / за ред. С. П. Кузика. — Львів : Світ, 2002. — 672 с.
8. Fellmann J. Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.
9. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu>.
10. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org>.
11. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov>.
12. UN. Political Map of the World URL: https://www.nationsonline.org/oneworld/map/world_map.htm.

Словник термінів

Автономія — широке внутрішнє сомоврядування політико-національного утворення у межах єдиної держави. Здійснюється, переважно, на території, що компактно заселена етнічними групами, з метою задоволення їхніх інтересів у сфері політики, культури, економіки тощо.

Агресія (від лат. *aggressio* — напад) — форма здійснення зовнішньої політики держави щодо іншої держави чи народу. За Статутом ООН, під агресією розуміють усі види та форми неза-

конного збройного нападу та застосування сили однією державою чи групою держав суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої країни, народу (нації).

Альянс (від фр. *alliance* — союз) — об'єднання держав, організацій, окремих осіб на підставі договірних зобов'язань.

Анексія (від лат. *annexio*) — насильницьке приєднання однією державою території чи частини території іншої держави або народу, а також будь-якого простору, що перебуває у спільному користуванні міжнародних співтовариств (Антарктида, відкрите море, дно Світового океану).

Асиміляція (від лат. *assimilation* — подібність, ототожнення) — засіб досягнення етнічної однорідності; процес розчинення раніше самостійного народу (етносу) чи певної його частини в середовищі чисельнішого народу. Асиміляція є добровільною (природна) і вимушеною (насильницька).

Відкрите суспільство — суспільство, яке базується на визнанні того факту, що ніхто не має монополії на істину, що різні люди мають різні погляди та інтереси, і що існує потреба в установах, які б захищали права усіх людей і давали б їм змогу жити разом в мирі і злагоді. Термін запропонував 1945 р. філософ Карл Поппер у праці «Відкрите суспільство та його вороги». Головні риси відкритого суспільства: верховенство права, демократично обрана влада, інститути громадянського суспільства, захист прав меншин.

Видовжена держава — держава у якої довжина щонайменше у шість разів більша від середньої ширини. Держави такої форми, як правило, містять кілька природних або культурних зон.

Внутрішні морські води — прибережні морські води держави, на які поширюється її суверенітет і юрисдикція у повному обсязі. До них належать: акваторії морських портів; моря, повністю оточені сушею однієї держави; морські бухти, затоки, лимани, береги яких належать одній державі, а ширина входу до них не перевищує 24 морські милі; історичні води, тобто затоки, береги яких належать одній державі, котра вважає їх історичною складовою своєї території (своїми внутрішніми водами), проте ширина входу не перевищує 24 морські милі.

Геосхема ООН — система поділу держав світу на макро-географічні регіональні та субрегіональні групи; розроблена статистичним відділом ООН з метою «полегшення статистичної обробки даних, а не за політичними чи економічними мотивами» (UN, 2021).

Гра політична — метафора щодо деяких видів політичних дій (маневрування, інтрига, угоди, таємні переговори тощо); особливий вид політичної дії, головна мета якої — імітація діяльності. Має своїх суб'єктів (учасників дій), свої процедурні правила, заборони, раціональність та ірраціональність, ризик і розрахунок, помилки та точність, співвідношення можливості і випадковості. Головна мета — замаскувати справжні наміри, цілі та засоби їхнього досягнення (М. Капітоненко «Міжнародні конфлікти», 2009).

Демократія (грец. *δημοκρατία*, від *δῆμος* — народ і *κράτος* — влада, буквально — народовладдя) — форма організації та функціонування політичної системи, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, його права брати участь у розв'язанні державних справ у поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод.

Держава — політична форма організації суспільства, що складається у результаті виникнення і діяльності публічної влади — системи, яка керує основними сферами суспільного життя. Головні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території в межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні і внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності території, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва і взаємодії з іншими державами.

Державна територія — частина Земної кулі, яка знаходиться під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні і територіальні води, а також повітряний простір, який лежить над нею.

Державний лад — спосіб здійснення легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах своїх країн. Державний лад визначається формою державного правління та формою державного устрою.

Диктатура (лат. *dictatura* — необмежена влада) — нічим не обмежена, незаборонена ніякими законами влада (однієї особи, групи осіб, верстви тощо), яка спирається безпосередньо на силу.

Експансія — розширення сфери впливу великих держав, що здійснюється економічними, військовими та дипломатичними методами.

Європеїзація (англ. *europeanisation*) — первинно, це здійснення європейського культурного впливу. В сучасних умовах — процес змін на внутрішньому політичному рівні, рівні політичних акцентів

(преференцій) та інституцій спричинений впливом європейської інтеграції та створенням ЄС.

Залежна територія — країна, яка не має незалежності, проте володіє усіма характеристиками країни: територія, кордони, населення і т. д.

Імперія (від лат. *imperium* — військова влада) — первісно у Римі — це форма управління державою, яка нагадує військову владу (єдиний керівник — імператор, накази якого всі повинні виконувати без заперечень). Згодом цим терміном стали позначати велику державу, створену шляхом включення у свій склад територій інших держав, колоніальних володінь тощо.

Компактна держава — держава, форма території якої є між круглою та прямокутною, без особливих звивин.

Країна — територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття *держава*, проте має більш культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Лібералізм (лат. *liberalis* — вільний) — сукупність поглядів, що ґрунтуються на максимальному обмеженні втручання держави в економічну, громадську, релігійну діяльність тощо.

Макрорегіон — дуже великий географічний ареал, який об'єднує декілька територіально дотичних регіонів, подібних між собою за певними критеріями (географічне розташування, економічний розвиток тощо).

Міжнародний транспортний коридор — транспортна артерія, що поєднує сукупність різних видів транспорту; забезпечує значні перевезення вантажів і пасажирів в найконцентрованіших напрямках. На території Європи означено 10 МТК; 4 – проходять територією України: № 3 (Брюссель-Київ), № 5 (Венеція-Київ), № 7 (Дунайський-водний), № 9 (Гельсінкі-Київ-Александруполіс).

Нейтралітет (від нім. *neutralitat* — ні той, ні інший) — особливий міжнародно-правовий статус держави, яка не бере участь у війні, зберігає мирні відносини з воюючими сторонами і не надає жодній з них воєнної допомоги, а також відмова держави від участі у військових блоках і союзах.

Парламентська республіка — різновид республіки, за якого визнають верховенство парламенту, перед яким уряд несе колективну відповідальність за свою діяльність. Уряд залишається

при владі доти доки він має підтримку парламентської більшості. У випадку втрати підтримки уряд йде у відставку або через керівника держави розпускає парламент.

Підопічна територія — залежна територія, управління якою було передано ООН певній державі.

Політична карта світу — політична геопросторова організація людства у глобальному масштабі та відображення її структурних особливостей.

Постконфліктне будівництво — діяльність із нейтралізації негативних наслідків конфлікту (економічних, екологічних, демографічних, соціальних тощо), усунення причин конфлікту (М. Канітоненко «Міжнародні конфлікти», 2009).

Президентська республіка — різновид республіки, за якого в особі президента поєднано повноваження голови держави і голови уряду.

Примусова демократизація — встановлення демократичного режиму шляхом використання таких засобів як політичний тиск, введення економічних санкцій, підтримка опозиції, міжнародної ізоляції відповідного режиму.

Проста держава — єдина централізована держава, яка не має у своєму складі самостійних державних утворень, а має тільки адміністративно-територіальний поділ. Просту державу ще називають унітарною.

Революція (від лат. *revolution* — відкочування, обертання, кругообіг) — докорінний переворот, глибинні швидкі якісні зміни встановленого політичного, економічного, соціального порядку суспільства здебільшого насильницьким способом.

Репресія (від лат. *repressio* — придушення) — покарання, утиски, що використовує влада для збереження встановленого порядку в державі.

Республіка (від лат. *respublica*, від *res* — справа і *publicus* — суспільний) — форма державного правління, за якого верховну владу країни формують виборчим шляхом. Вирізняють парламентську і президентську республіки.

Самопроголошена держава (невизнана держава) — світове геополітичне утворення, яке не має загального міжнародного визнання, проте фактично цілковито або частково є суверенною країною. Здебільшого такі держави є субнаціональними регіонами, які відокремились від своїх держав. Деякі з них користуються

військовою/економічною/політичною та часто неформальною дипломатичною підтримкою третіх країн, зацікавлених у їхньому існуванні.

Складна держава — держава, до складу якої входять інші державні утворення з певним рівнем суверенітету. Розрізняють такі види складних держав: федерація, конфедерація, імперія.

Спільна територія — територія, на яку претендують дві або більше держав.

Столиця — головне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. Зазвичай є місцем перебування вищих органів державної влади і державного управління, вищих судових, військових та інших установ.

Суверенна держава — держава, яка має чітко визначену територію, на якій здійснює внутрішній і зовнішній суверенітет, має постійне населення, уряд, не залежить від інших держав, має повноваження і здатність вступати в міжнародні відносини з іншими суверенними державами.

Тоталітаризм (тоталітарна автократія) (лат. *totalitas* — цілісний від італ. *totalità* і прикм. італ. *totalitario* — той, що охоплює усе в цілому) — політичний режим, що характеризується відсутністю демократичних свобод, диктатурою і повним (тотальним) контролем держави над усіма сферами життя суспільства й особи.

Унітарна держава (від фр. *unitaire*, від лат. *unitas* — єдність) — держава з єдиним законодавством і єдиними централізованими органами влади, що не поділена на самоврядні одиниці.

*Федеративна держава (федерація, від лат. *foederatus* — об'єднаний у союз)* — форма державного устрою, при якій з двох, кількох або багатьох держав (штатів, республік, провінцій та ін.) створюється одна держава зі спільними органами управління і єдиним громадянством.

Форма державного правління — система співвідношення між видами влади (виконавча, законодавча, судова) у певній країні. За формою державного правління країни поділяються на республіки і монархії.

Форма державного устрою — територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Розрізняють унітарні, федеративні і конфедеративні держави.

Фрагментована держава — держава, яка складається з двох

або більше територіальних одиниць, відокремлених чужоземною територією або водним простором. Субтипами є «материк—материк», «материк-острів», «острів-острів».

Хартія — політичний документ (декларація), який має важливе суспільно-політичне значення.

Цивілізація (від лат. *civilis* — гідний, вихований, громадський) — людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізацій) має стійкі особливі риси соціально-політичної організації, економіки й культури (наука, технологія, мистецтво і т.д.), спільні духовні цінності та ідеали, світогляд (ментальність). Виділяють глобальні, світові, локальні цивілізації.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Опрацюйте Розділ 4.1 «Формування політичної карти світу як відображення історичних геополітичних тенденцій» навчального посібника М. Дністрянського «Геополітика» [4, с. 126–132]. Зверніть увагу на чинники, які вплинули на формування політичної карти світу, загалом, і регіону, зокрема.

2. Прочитайте Тему 4. «Політична карта світу» (автор теми – проф. І. Ровенчак) навчального посібника «Економічна і соціальна географія світу» [7, с. 36-47]. Які характерні особливості актуальної політичної карти регіону дослідження виділяє учений?

3. Спрогнозуйте зміни політичної карти Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії у найближчі 5-10 років. Як ці зміни вплинуть на політико-географічне положення України у Європі, на її геополітичне та геоекономічне положення у світі?

4. У праці «Нова політика Європи: десять років політичних криз» (2021) Луук ван Мідделаар так охарактеризував політику ЄС 10-х років ХХІ ст. щодо країн східного партнерства: *«стратегічна безтурботність, яка йшла пліч-о-пліч з геополітичною бездіяльністю»* [6]. Спростуйте чи доповніть думку вченого.

5. У науковій розвідці «Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності» (2021), автори наголошують на необхідності творення *«інклюзивних політичних інститутів, що є достатньо централізованими й плюралістичними»* [3, с. 73] і забезпечують прогресивний розвиток держав. На прикладі держав регіону дослідження аргументуйте думку авторів.

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть федеративну державу Південно-Східної Європи.
2. Яка форма державного правління домінує на політичній карті регіону?
3. Перелічіть держави Східної Балтії.
4. Перелічіть держави регіону, які не мають виходу до моря.
5. Назвіть найдавніші на політичній карті світу держави регіону.
6. Назвіть найменшу / найбільшу за площею державу регіону.
7. Назвіть найменшу / найбільшу за людністю державу регіону.
8. Назвіть державу регіону дослідження з найвищим показником ВВП на 1 особу.
9. Назвіть державу регіону дослідження з найнижчим показником ВВП на 1 особу.
10. Охарактеризуйте політико-географічне положення субрегіону Східна Балтія.
11. Розкрийте переваги політико-географічного положення субрегіону Центральна Європа.
12. Поясніть недоліки політико-географічного положення субрегіону Південно-Східна Європа.
13. Розкрийте особливості сусідського положення субрегіону Східна Балтія.
14. Вкажіть, які з держав регіону дослідження не входять до ЄС та чому?
15. Вкажіть, які з держав регіону дослідження не входять до НАТО та чому?

Таблиця 1.2

**СКЛАД РЕГІОНУ ЦЕНТРАЛЬНА,
ПІВДЕННО-СХІДНА ЄВРОПА ТА СХІДНА БАЛТІЯ**

Субрегіони	Держави
Центральна Європа	Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія
Південно-Східна Європа	Албанія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Північна Македонія, Румунія, Сербія, Словенія, Хорватія, Чорногорія
Східна Балтія	Естонія, Латвія, Литва

Таблиця 1.3

**ПОЛІТИЧНА КАРТА: ЦЕНТРАЛЬНА, ПІВДЕННО-СХІДНА
ЄВРОПА ТА СХІДНА БАЛТІЯ, 2021***

№ за пор.	Загальна назва держави (офіційна назва)	Столиця	Площа, тис. км ²	Населення, млн осіб	ВНП, млрд. дол. США	Форма правління	Форма устрою
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Албанія (Республіка Албанія)	Тирана	28,75	2,88	17,21	Республіка	Унітарна
2	Болгарія (Республіка Болгарія)	Софія	110,99	6,95	71,75	Республіка	Унітарна
3	Боснія та Герцеговина (Республіка Боснія та Герцеговина)	Сараєво	51,13	3,28	21,34	Республіка	Федерація
4	Естонія (Естонська Республіка)	Таллінн	45,23	1,33	33,23	Республіка	Унітарна
5	Латвія (Латвійська Республіка)	Рига	64,61	1,89	38,10	Республіка	Унітарна
6	Литва (Литовська Республіка)	Вільнюс	65,30	2,72	57,60	Республіка	Унітарна
7	Північна Македонія (Республіка Північна Македонія)	Скоп'є	25,71	2,08	13,70	Республіка	Унітарна
8	Польща (Республіка Польща)	Варшава	312,69	37,85	643,27	Республіка	Унітарна
9	Румунія (Республіка Румунія)	Бухарест	238,39	19,24	263,13	Республіка	Унітарна

* Укладено на основі: The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov>; Countries in the world by population. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country>; GDP Ranked by Country, 2022. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp>.

Закінчення табл. 1.3

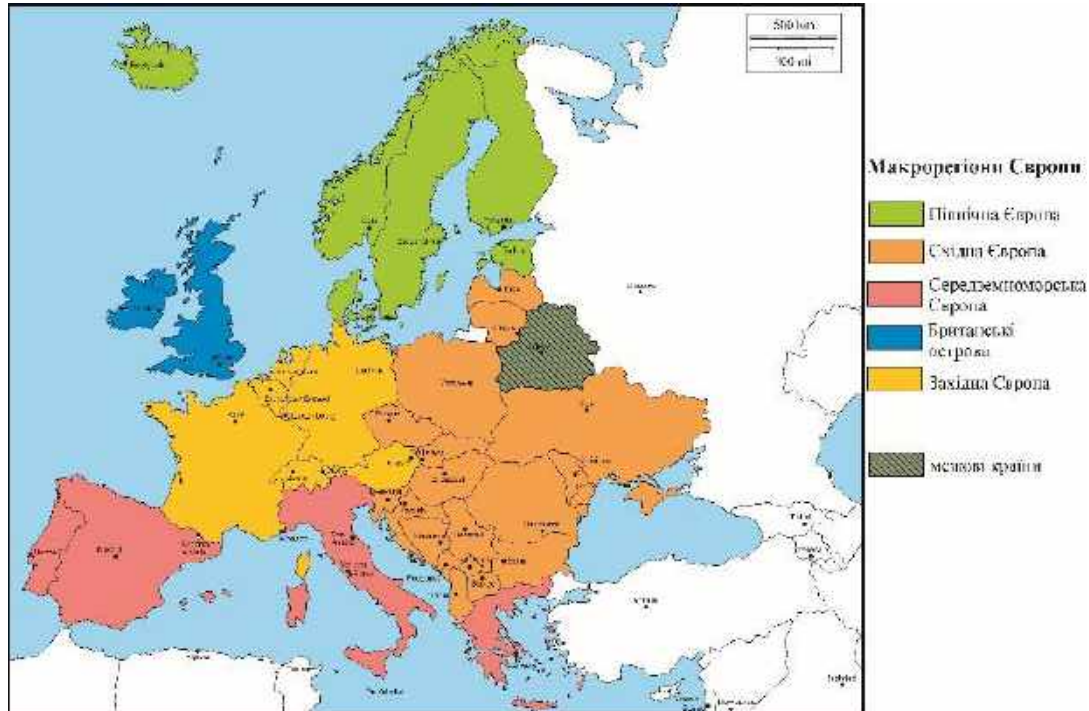
1	2	3	4	5	6	7	8
10	Сербія (Сербія)	Белград	88,40	8,74	56,89	Республіка	Унітарна
11	Словаччина (Словацька Республіка)	Братислава	49,03	5,46	117,40	Республіка	Унітарна
12	Словенія (Республіка Словенія)	Любляна	20,27	2,08	58,21	Республіка	Унітарна
13	Угорщина (Угорська Республіка)	Будапешт	93,03	9,66	177,73	Республіка	Унітарна
14	Хорватія (Республіка Хорватія)	Загреб	56,54	4,11	64,59	Республіка	Унітарна
15	Чехія (Чеська Республіка)	Прага	78,87	10,71	259,74	Республіка	Унітарна
16	Чорногорія (Республіка Чорногорія)	Подгоріца	13,80	0,63	5,74	Республіка	Унітарна
	Європа		22 134,9	747,64	20 945,54		
	Світ		130 094,0	7 930,87	91 980,00		

РЕГІОНИ ТА СУБРЕГІОНИ СВІТУ (ООН, 2021)*

*Джерело: UN. Political Map of the World URL: https://www.nationsonline.org/oneworld/map/world_map.htm

МАКРОРЕГІОНИ ЄВРОПИ (Г. де Блій, П. Муллер, 2004)*

*Джерело: Блій де. Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер; пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шабля. — К. : Либідь, 2004. — 740 с

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ*

* Джерело: Maps of Pan-European Corridors. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Pan-European_corridors.

Тема 2

ПОЛІТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ВІЙСЬКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ РЕГІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості політичної трансформації держав регіону; ознайомлення студентів з показниками демократизації, миролюбності, політичної стійкості та військового потенціалу держав.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• сутність поняття політичні права, громадянські свободи, демократична держава, військовий потенціал; • індикатори вимірювання свободи (демократії) у регіоні; • територіальні відмінності демократичних перетворень у регіоні; • інституції, які здійснюють моніторинг демократичних перетворення у регіоні;
вміти	• обґрунтовувати динаміку демократичних перетворень у регіоні; • пояснювати територіальні відмінності індексу миролюбності й індексу крихкості держав регіону; • укласти типологію країн регіону за військовим потенціалом і військовими витратами.

Головні терміни та поняття: військова могутність, військовий потенціал, військові витрати, етнонаціональний конфлікт, індекс крихкості держав, індекс протестності, індекс миролюбності, ірредентизм, миротворчі сили ООН, окупація, реваншизм, сепаратизм, сецесіонізм, сильна держава, слабка держава, теорія доміно, Conflict Barometer, Freedom House.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з показником громадянських та політичних свобод держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії (табл. 2.1). Письмово пояснити територіальні відмінності, звернути увагу на історико-географічні передумови їхнього формування та динаміку в ХХІ ст.

2. Укласти картосхему «Територіальна стабільність держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Способом

картограми (колір) показати інтегральний індекс крихкості держав (табл. 2.2); способом значків — локалізацію територіальних конфліктів (табл. 2.3). Письмово пояснити територіальні відмінності стійкості держав до внутрішніх викликів.

3. Укласти картосхему «Військовий потенціал держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Способом картограми (колір) показати військові витрати держав регіону у розрахунку на 10 тисяч осіб, способом картограми (колір) — індекс миролюбності держав (табл. 2.4). Письмово пояснити територіальні відмінності.

Література

1. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / пер. з англ. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.

2. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009.

3. Жук П. Етнополітична карта світу XXI століття : метод. і предметний коментарі / П. Жук та ін. — Тернопіль : Мандрівець, 2000. — С. 224-238.

4. Книш М. М., Котик Л. І. Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.

5. Стецький В. В., Котик Л. І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) : навч. посібник / В. В. Стецький, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — С. 76-81.

6. Conflict Barometer 2020. URL: https://hiik.de/wp-content/uploads/2021/05/ConflictBarometer_2020_2.pdf.

7. Fragile States Index, 2020. URL: <https://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf>.

8. Fragile States Index. URL: <https://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf>.

9. Freedom House. URL: <http://www.freedomhouse.org>.

10. Global fire power. URL: <http://www.globalfirepower.com>.

11. Global Peace Index Report, 2020. URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf.

12. Nations in Transit. Freedom House URL: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit>.

13. SIPRI military expenditure database, 2021. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2021>.

Словник термінів

Війна — міжнародний або внутрішній конфлікт в якому кількість загиблих перевищує 1000 осіб. Розрізнять війни: справедливі і несправедливі; визвольні і загарбницькі; світові і локальні.

Військова могутність (англ. *military power*) — кількість військової техніки та вміння її використовувати як для захисту власної території, так і в разі можливих дій на чужій території.

Військовий потенціал — можливість держави чи коаліції держав утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню боєздатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час. Виявом військового потенціалу є військова могутність держави.

Військові витрати — показник, який характеризує діяльність у військовій сфері за певний час. Переважно військові витрати вимірюють у грошовому еквіваленті.

Етнонаціональний конфлікт — конфлікт, передумовою якого є приналежність до різних етнічних або національних груп. Вирізняють: регіональні етнічні конфлікти (виходять за межі держав); внутрішні етнічні конфлікти (виникають у межах однієї держави); громадянські війни (внутрішні етнічні / ідеологічні конфлікти).

*Індекс миролюбності (глобальний індекс миру (ГІМ), англ. *Global Peace Index* (GPI))* — міра кількісної оцінки, що враховує культурні атрибути та інститути, які пов'язані зі станом миру. Для його розрахунку відібрано 23 головні і 33 допоміжні показники, що відображають наявність або відсутність миру.

Індекс протестності (англ. *The Revolving Index*) — визначає схильність країн до протестних акцій. Обчислюють за допомогою трьох показників: середній вік населення, рівень безробіття, ВВП на особу.

Індекс крихких держав (Fragile States Index) — до 2014 р. *Індекс схильності держав до розпаду* (англ. *Failed States Index*; Індекс невіддатних держав) — інтегральний показник, який за допомогою 12-ти субіндексів (державний апарат безпеки, роздробленість та протидія у силових структурах й еліті (фракційні еліти), зростання настроїв реваншизму (групові скарги), економічне становище, нерівномірний розвиток, еміграція населення та відтік «розуму», державна легітимність, державні послуги (рівень, якість), дотримання законів і прав людини, демографічний тиск, переміщення біженців у

середині країни, зовнішнє втручання) характеризує здатність держави контролювати цілісність своєї території та ситуацію (політичну, економічну, соціальну, демографічну) на ній.

Обчислюють у межах 0,0-120,0. За значенням індексу держави класифікують: дуже висока готовність до розпаду (110,0 і більше); висока готовність (100,0-110,0); тривога (90,0-100,0); дуже високе застереження (80,0-90,0); високе застереження (70,0-80,0); застереження (60,0-70,0); менш стабільні (50,0-60,0); стабільні (40,0-50,0); дуже стабільні (30,0-40,0); сталі (20,0-30,0), дуже сталі (до 20,0).

Ірредентизм (ревізіонізм) — форма сецесіонізму, коли діяльність політичного опозиційного руху пов'язана з приєднанням до складу вже існуючої держави; політичний рух, метою якого є анексія у сусідніх держав територій, населених меншиною тієї самої національності, що і держава, яка виступає за анексію.

Миротворчі сили ООН (миротворчий контингент ООН) — військові контингенти країн — членів ООН, виділені за Статутом ООН з метою запобігання або ліквідації загрози миру і безпеки шляхом спільних примусових дій (військова демонстрація, блокада тощо), якщо заходи економічного і політичного характеру виявляться або виявилися недостатніми.

Окупація (від лат. *occupatio* — захоплення) — у військовій справі та в міжнародному праві тимчасове заняття озброєними силами території супротивника.

Реваншизм (від фр. *revanchisme, revanche* — помста) — політика «помсти у відповідь» за реальну чи уявну політичну/економічну/соціальну/військову несправедливість. Використовується при підготовці до майбутньої війни націленої на відновлення довоєнних державних кордонів, довоєнного політичного/соціально-економічного становища у світі.

Сепаратизм (від лат. *separatus* — окремий, особливий) — форма сецесіонізму, коли діяльність політичного опозиційного руху пов'язана з досягненням повної політичної незалежності.

Сецесіонізм (від лат. *secession* — відхід убік, відділення) — політичний рух, спрямований на вихід частини території держави з її складу (сецесія) з метою формування нової незалежної держави або приєднання до існуючої. Розрізняють дві форми сецесіонізму: сепаратизм, ірредентизм.

Сильна держава (англ. *strong state*) — країна, яка інтегрує суспільство, визначає його колективні цілі, має чітку зовніш-

ньюполітичну стратегію, захищає власний політичний, економічний та соціокультурний суверенітет та нав'язує його іншим державам (сусідам першого, другого та інших порядків).

Слабка держава (англ. *weak state*) — держава, в якій президент / уряд не в змозі гарантувати безпеку усіх суспільних груп, які проживають на її території.

Теорія доміно — стверджує, що політична дестабілізація в одній державі може спричинити порушення порядку в сусідній державі, зумовлюючи до ланцюга подій, який, у свою чергу, може вплинути на низку суміжних держав.

Conflict Barometer — аналітична щорічна доповідь з проблем насильницьких криз / конфліктів (державний переворот, війна, політична криза і т.д.) у світі. Публікується з 1992 р., укладається Heidelberg Institute for International Conflict Research (Німеччина).

Freedom House — міжнародна неурядова організація (1941 р., м. Вашингтон, США); здійснює моніторинг за свободою у світі (з 1978 р.); виконує розрахунок індексу свободи. Для його обчислення користується двома критеріями свободи: політичні права (конкуренція, опозиція, участь) і громадянські свободи (право на відкрите висловлювання своїх поглядів і свободу об'єднання). Оцінюють за семибальною шкалою, де 1 бал (за методикою 2021 р.) означає найнижчий ступінь свободи, а 7 балів — найвищий. За значенням індексу свободи держави поділяють на три групи: вільні (ліберальна демократія), частково вільні (електоральна демократія), невольні (автократія).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з працею Жука П. «Етнополітична карта світу ХХІ століття» [3]. Які держави можуть виникнути на території сучасних держав Південно-Східної та Центральної Європи й чому? Подумайте, як мультиетнічність впливає на територіальну стійкість держав.

2. Опрацюйте матеріали подані у відкритому доступі на сайті Freedom House «Nations in Transit» [8]. Чому експерти організації відносять країни Центральної і Південно-Східної Європи до «транзитних країн»? Які особливості розрахунку показників свободи в цих країнах та про що вони свідчать?

3. Використовують аналітичну розвідку «Conflict Barometer 2020» [6] проаналізуйте відмінності перебігу конфліктів за державами

регіону. В якій з держав переважають конфлікти за типом: а) влада, б) територія, в) автономія, г) міжнародне домінування?

4. Подумайте як пандемія COVID-19 та локдаун вплинули на формування настроїв реваншизму в державах регіону?

Запитання для самоперевірки

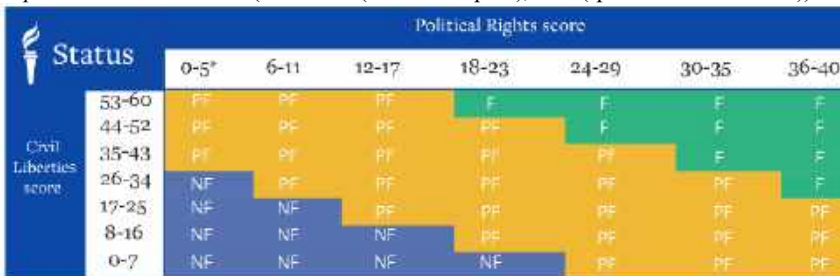
1. Розкрийте сутність понять «сецесіонізм».
2. Розкрийте сутність поняття «реваншизм».
3. В яких державах регіону явище реваншизму може мати місце і чому?
4. Які дії повинні вживати уряди держав регіону з метою зменшення крихкості держав в умовах сучасних міграційних викликів?
5. Чому для держав Південно-Східної та Центральної Європи актуальною є проблема протестності населення?
6. В якій з держав регіону фіксується максимальна кількість конфліктів та якого вони типу?
7. Назвіть найбільшу за військовим потенціалом державу регіону.
8. Які демократичні перетворення відбулися у регіоні з початку ХХІ ст.?
9. Чому у регіоні зменшилася кількість конфліктів на предмет територіальних суперечок?
10. Які нові осередки конфліктів виникли на території регіону? До яких держав вони приурочені та чим спричинені?

Таблиця 2.1

СВОБОДА В СВІТІ, 2021*

Держава	Політичні права, %	Громадянські свободи, %	Рейтинг свободи, %	Статус
Албанія	27	39	66	ЧВ
Болгарія	33	45	78	В
Боснія та Герцеговина	19	34	53	ЧВ
Естонія	38	56	94	В
Косово	23	31	54	ЧВ
Латвія	37	52	89	В
Литва	38	52	90	В
Північна Македонія	27	39	66	ЧВ
Польща	34	48	82	В
Румунія	35	48	83	В
Сербія	22	42	64	ЧВ
Словаччина	37	53	90	В
Словенія	39	56	95	В
Угорщина	26	43	69	ЧВ
Хорватія	36	49	85	В
Чехія	36	55	91	В
Чорногорія	24	39	63	ЧВ

Довідка: З 2021 р. Freedom House змінила методикку розрахунку та представлення результатів дослідження рівня свободи (демократії) у країнах світу. Сучасний рейтинг базується на шкалі від 1 до 7, де 1 – найнижчий, а 7 – найвищий рівень свободи. Також відбувся перехід від бальної до процентної оцінки свободи, за рахунок переводу бального рейтингу у процентне подання (0,0% – найнижчий, 100,0% – найвищий). *Максимальна вага політичних прав – 40%, громадянських свобод – 60%. Статус держав* (В – вільна, ЧВ – частково вільна, Н – невільна) означається за місцем її локалізації у двовимірній таблиці показників політичних прав і громадянських свобод. *Україна* – частково вільна (60%: 26% (політичні права), 34% (громадянські свободи)).

F = Free, PF = Partly Free, and NF = Not Free

* Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>.

Таблиця 2.2

ІНДЕКС КРИХКОСТІ ДЕРЖАВ, 2020*
(*Fragile States Index*)

Країни	Субіндекси												Інтегральний індекс
	Державний апарат безпеки	Фракційні еліти	Настрої реваншизму	Економічне становище	Нерівномірний розвиток	Еміграція населення та відтік «розуму»	Державна летітність	Державні послуги	Дотримання закон і прав людини	Демографічний тиск	Переміщення біженців у країні	Зовнішнє втручання	
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Албанія	5,1	6,2	4,4	5,8	2,7	8,1	5,8	3,9	3,9	3,6	2,9	6,4	58,8
Болгарія	4,6	5,3	4,5	4,9	3,5	4,5	3,6	3,5	3,0	3,2	4,0	4,6	49,2
Боснія та Герцеговина	5,3	8,7	6,9	5,9	4,4	6,2	6,5	3,3	5,1	3,1	6,9	7,9	70,2
Естонія	2,6	5,9	7,7	2,8	2,3	4,6	1,8	2,0	1,4	1,9	2,2	3,4	38,5
Латвія	2,9	4,3	8,6	3,2	3,2	5,4	2,5	2,4	2,7	2,0	2,1	3,0	42,3
Литва	3,1	3,0	3,6	3,6	3,9	4,9	1,8	2,7	2,4	1,9	1,9	3,7	36,5
Північна Македонія	5,0	7,3	6,3	6,1	4,6	5,5	5,4	3,8	2,9	2,2	7,2	5,8	62,1
Польща	2,7	4,2	5,9	3,5	2,1	4,6	4,2	2,0	3,9	2,1	2,7	3,21	41,0

* Укладено за: Fragile States Index, 2020. URL: <https://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf>

Закінчення табл. 2.2

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Румунія	2,4	5,7	5,9	4,1	3,3	4,9	5,3	3,3	3,3	2,3	2,3	3,9	46,7
Сербія	4,8	8,0	7,4	5,9	4,0	5,6	5,2	3,4	3,8	3,4	7,7	6,9	66,1
Словаччина	1,5	5,0	6,0	3,7	2,6	4,0	4,1	2,1	2,4	1,4	2,9	2,4	38,2
Словенія	0,7	2,0	3,9	2,9	2,5	3,6	1,8	1,4	1,2	1,4	3,1	1,4	25,8
Угорщина	2,6	5,3	3,9	4,5	2,9	3,9	6,1	2,4	5,0	1,3	5,6	4,2	47,6
Хорватія	2,9	4,4	4,9	5,0	2,4	5,2	2,2	2,6	2,9	2,6	6,1	4,8	46,1
Чехія	2,9	5,3	4,9	3,7	1,8	3,3	4,4	1,7	2,1	0,9	2,9	1,8	35,7
Чорногорія	4,9	6,5	9,0	5,0	1,5	4,4	4,1	3,4	3,7	1,9	3,7	7,4	55,5

Примітка. Найменш крихка держава у світі Норвегія — 16,2; найкрихкіша — Сомалі (110,9). Значення України — 69,0; Росії — 72,6; Білорусі — 65,8; Канади — 18,7; Німеччини — 23,2; Австралії — 19,7; Сполучених Штатів — 38,3; Великої Британії — 38,3; Франції — 30,5.

БАРОМЕТР КОНФЛІКТІВ, 2020*
(*Conflict Barometer*)

Країна конфлікту (ініціатор конфлікту, локальний регіон)	Сторони конфлікту	Причина конфлікту	Початок	Динаміка	Інтенсивність
1	2	3	4	5	6
Албанія (опозиція)	Уряд/ опозиційні партії	Система / ідеологія, державна влада	2017	•	3
Боснія та Герцеговина (Боснійська Сербія / Республіка Сербія)	Республіка Сербія / центральный уряд, Боснійсько- Хорватська Федерація	Сецесія	1995	↓	1
Болгарія (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, державна влада	2020	новий	3
Естонія (російськомовна меншина)	Російськомовна меншина / уряд	Автономія	1991	•	1
Естонія — Росія	Естонія / Росія	Територія, Міжнародне домінування	1994	↑	2
Косово — Сербія	Косово / Сербія	Сецесія	1989	↓	1
Латвія (російськомовна меншина)	Російськомовна меншина / уряд	Автономія	1991	•	1
Латвія — Росія	Латвія / Росія	Міжнародне домінування	1994	•	2

* Укладено за: Conflict Barometer 2020. URL: https://hiik.de/wp-content/uploads/2021/05/ConflictBarometer_2020_2.pdf

Довідка: Динаміку розвитку конфлікту подано у порівнянні із попереднім роком дослідження (2019 р.): ↓ — послаблення (*deescalate*); ↑ — посилення, загострення (*escalate*); • — без змін. Інтенсивність конфлікту оцінюють за 5-ти бальною шкалою: 1 — латентний конфлікт (*latent conflict*); 2 — проявлений конфлікт (*manifest conflict*); 3 — криза (*crisis*); 4 — жорстка криза (*severe crisis*); 5 — війна (*war*).

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
Північна Македонія (албанська меншина/етнічні македонці)	Албанська меншина / Етнічні Північні македонці	Субнаціональ не домінування	1991	↓	1
Румунія (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2012	•	1
Сербія (опозиція)	Уряд / Опозиційні партії	Система, ідеологія, державна влада	2018	•	3
Угорщина — Румунія, Словаччина, Україна (угорська меншина)	Угорщина / Румунія, Словаччина, Україна	Автономія, міжнародна влада	1989	•	2
Хорватія (хорват- ські серби, Західна і Східна Славонія)	Хорватські серби / уряд	Автономія	1991	↓	2
Хорватія — Словенія (кордон)	Хорватія/Словенія	Територія	1991	•	1

Таблиця 2.4

РОЗМІР ВІЙСЬКОВИХ ВИТРАТ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС МИРУ ДЕРЖАВ, 2020*

Держава	Розмір військових витрат, млн дол. США	Глобальний індекс миру (Global Peace Index)
Албанія	222,0	1,872
Болгарія	1247,0	1,626
Боснія та Герцеговина	168,0	2,040
Естонія	701,0	1,680
Латвія	757,0	1,700
Литва	1171,0	1,705
Північна Македонія	102,1	1,900
Польща	13027,0	1,657
Румунія	5727,0	1,541
Сербія	1121,0	1,845
Словаччина	1837,0	1,568
Словенія	575,0	1,369
Угорщина	2410,0	1,559
Хорватія	1035,0	1,615
Чехія	3252,0	1,337
Чорногорія	158,0	1,944

Примітка: Глобальний індекс миру (2020): Ісландія (1 місце) — 1,078; Білорусь (94 місце) — 2,111; Україна (148 місце) — 2,927; Росія (154 місце) — 3,049; Афганістан (163 місце) — 3,644.

Розмір військових витрат (2020): Україна — 5924 млн дол. США; Росія — 61 713 млн дол. США; Білорусь — 845 млн дол. США.

---

* Укладено на основі: SIPRI military expenditure database. URL: <https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20in%20constant%20%282019%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>; Global Peace Index Report, 2020. URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf.

УЧАСТЬ ДЕРЖАВ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ, ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ У ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості глобалізації державах регіону; ознайомлення студентів з показниками: індекс глобалізації, відкритість економіки; поняттями: глобальне місто, транснаціональна компанія, транскордонне співробітництво.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• сутність поняття глобалізація, індекс глобалізації, відкритість економіки; • індикатори вимірювання індексу глобалізації; • територіальні відмінності участі держав регіону в міжнародному поділі праці; • інституції, які досліджують процеси глобалізації в регіоні;
вміти	• обґрунтовувати доцільність створення зон транскордонного співробітництва в регіоні; • пояснювати територіальні відмінності індексу глобалізації в регіоні; • укладати типологію країн регіону за індексом глобалізації та показником відкритості економіки.

Головні терміни та поняття: автаркія, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, відкрита економіка, вільна економічна зона, географічний поділ праці, глобалізація, глокалізація, депресія, депресивний регіон, економічна криза, ембарго, ефект глобальної гнучкості, єврорегіон, інвестиція, індекс глобалізації КОФ, інтеграція економічна, кластер, національна безпека, ринок, світове господарство, суспільно-географічна периферія, транснаціональна корпорація, «Numbeo».

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з показниками розрахунку індексу глобалізації [6, с. 234]. Використовуючи дані таблиці 3.4. «Індекс глобалізації держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії», розрахувати середнє значення індексу глобалізації КОФ для субрегіонів. Заповнити таблицю 3.1 «Індекс глобалізації КОФ

субрегіонів Європи». Письмово пояснити територіальні відмінності індексу глобалізації КОФ за державами та субрегіонами.

Таблиця 3.1

Індекс глобалізації КОФ субрегіонів Європи

Регіон / субрегіон	Індекс глобалізації	Економічна глобалізація	Соціальна глобалізація	Політична глобалізація
Центральна, Південно-Східна Європа, Східна Балтія				
Південно-Східна Європа				
Центральна Європа				
Східна Балтія				

2. Використовуючи відкриті дані ресурсу The World Factbook [13] та дані таблиці 3.5 і 3.6 укласти таблицю 3.2. «Головні показники міжнародної торгівлі держав Європи, 2020».

Таблиця 3.2

Головні показники міжнародної торгівлі держав Європи, 2020

Держава	Зовнішньоторг овельне сальдо, млрд. дол. США	Зовнішньоторг овельний оборот, млрд. дол. США	Питома вага експорту, %	Питома вага імпорту, %	Індекс товарності
Албанія					
Болгарія					
Боснія та Герцеговина					
Естонія					
Латвія					
Литва					
Північна Македонія					
Польща					
Румунія					
Сербія					
Словаччина					
Словенія					
Угорщина					
Хорватія					
Чехія					
Чорногорія					

3. Використовуючи дані таблиці 3.2 «Головні показники міжнародної торгівлі держав Європи, 2020» розрахувати зовнішньоторговельне сальдо, зовнішньоторговельний оборот, питому вагу експорту, питому вагу імпорту, індекс товарності держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Заповнити таблицю 3.3. Пояснити територіальні відмінності участі держав регіону у міжнародному поділі праці.

Таблиця 3.3

Головні показники міжнародної торгівлі держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії, 2020

Субрегіони	Зовнішньоторг овельне сальдо, млрд. дол. США	Зовнішньоторг овельний оборот, млрд. дол. США	Питома вага експорту, %	Питома вага імпорту, %	Індекс товарності
Центральна Європа					
Південно-Східна Європа					
Східна Балтія					

4. Письмово охарактеризувати участь однієї з держав регіону у процесах глобалізації та міжнародного поділу праці. Висвітлити: а) створення на території держави вільних економічних зон, євро-регіонів, зон пріоритетного розвитку, територіальних кластерів, тощо; б) діяльність на території держави іноземних міжнародних транснаціональних корпорацій; в) створення на території держави національних корпорацій міжнародного рівня, он-лайн баз даних, аналітичних інституцій тощо. Виділити переваги та недоліки залучення держави у глобалізаційні процеси сьогодення. Звернути увагу на дотримання / порушення норм національної безпеки держави (політичної, економічної, соціальної, демографічної, тощо).

Література

1. Бочар І. О. Глобальна економіка : підручник / І. О. Бочар, І. Р. Михасюк. — К. : Знання, 2007. — С. 271-305.
2. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посібник / за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін. — К. : Знання, 2011. — 640 с.

3. *Герасимчук В. Г.* Міжнародна економіка: конспект лекцій / В. Г. Герасимчук, С. В. Войтко. URL: <http://in-dubno.at.ua/forum/55-175-1>.
4. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / пер. з англ. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.
5. *Зінько І.* Зовнішня політика країн Північної Європи : навч. посібник / І. Зінько. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 328 с.
6. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
7. *Кузик С. П.* Географія світового господарства : навч. посібник / С. П. Кузик, О. І. Мамчур, І. В. Ванда. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 312 с.
8. *Мандрик І. П.* Регіональна економічна і соціальна географія : конспект лекцій / І. П. Мандрик. — Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2021. — 261 с.
9. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — 2-ге вид. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
10. Спеціальні економічні зони Польщі : досвід євроінтеграції URL: <https://eu.prostir.ua/data?t=1&q=1872>.
11. KOF Index of Globalization. URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>.
12. KOF Index of Globalization. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>
13. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

Словник термінів

Автаркія — політика країни, спрямована на національну економічну самозабезпеченість, відчуження національної економіки від економіки інших країн.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — сумарна вартість усього, що вироблено на території певної країни за певний період часу (переважно рік).

Валовий національний продукт (ВНП) — сумарна вартість товарів і послуг, вироблених національними підприємствами, закладами, організаціями, приватними особами за певний період часу (переважно рік), незалежно від їхнього територіального розташування.

Відкрита економіка — економіка країни, пов'язана з іншими

країнами інтенсивним рухом товарів, капіталу, трудових ресурсів, технологій, інформації.

Вільна економічна зона (ВЕЗ) — частина території країни, регіону, виділена з загального митного кордону держави, яка має повну свободу в режимі господарських питань, з особливим режимом управління і пільговими умовами діяльності, податковими пільгами для місцевих підприємств та іноземних фірм.

Географічний (територіальний) поділ праці — спеціалізація окремих територій або країн на виробництві певної продукції чи наданні певних послуг.

Глобалізація — перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується всієї Землі, земної кулі; це процес всесвітньої економічної, соціальної, політичної, інформаційної та культурної інтеграції та уніфікації. Головні наслідки: міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технічних процесів, а також зближення культур різних країн (М. Книш, Л. Котик, 2014).

Глокалізація — у широкому розумінні явище світоглядного рівня, яке відображає такий прошарок світової свідомості, для якого притаманне водночас і відстоювання спільнотами своєї самобутності (локальності), і прагнення до стирання колишніх просторових меж та зміцнення зовнішніх зв'язків. У вузькому розумінні — явище маркетингу, яке характеризує таку видозміну продукту чи послуги, за якої вони можуть продаватися глобально, але водночас підходити споживачам на локальному ринку. Глокалізовані продукти підвищують інтерес до себе у кінцевого споживача. Вважають, що тезою глокалізації є фраза: «думай глобально — дій локально».

Депресивний регіон — просторово-локальне утворення, у якому із-за економічних, політичних, соціальних, екологічних та інших причин перестають діяти стимули саморозвитку, а отже, немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації.

Депресія — застій в економіці, який характеризується відсутністю підйому виробництва і ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, безробіттям.

Економічна криза — різке погіршення економічного стану країни, яке характеризується значним спадом виробництва, порушенням виробничих зв'язків, зростанням безробіття, зниженням

життєвого рівня населення.

Ембарго — заборона державою вивезення або ввезення певних видів товарів, валюти й цінних речей.

Ефект глобальної гнучкості — присутність представника окремої національної спільноти в тому регіоні (країні) світу, де його знання та досвід мають реалізацію.

Єврорегіон — транскордонне регіональне утворення на теренах Європи, що сформувалося у межах суміжних одиниць адміністративно-територіального поділу двох і більше країн на основі реалізації спільних програм і угод, підписаних на рівні органів місцевого самоврядування.

Інвестиція — грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Типи Інвестицій: інноваційні, інтелектуальні, капітальні, портфельні, прямі інвестиції.

Індекс глобалізації КОФ (англ. *KOF Index of Globalization*) — індекс, яким вимірюють глобалізацію за економічними, політичними і соціальними показниками життя суспільства. Методику його розрахунку створено 2002 р. на базі Швейцарського економічного інституту (*Swiss Economic Institute*) і Федерального швейцарського технологічного інституту (*Swiss Federal Institute of Technology*).

Інтеграція економічна — процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення та об'єднання економік кількох держав. Виділяють п'ять етапів міжнародної Інтеграції економіки: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція.

Інтеграція міжнародна — неухильний і закономірний процес зближення та об'єднання держав і їх суб'єктів у всіх сферах життя суспільства на основі загальнолюдських принципів, у результаті чого посилюються їхні взаємозв'язки і зменшується відносна самостійність.

Кластер — група географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, що працюють у певній сфері і характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного.

Національна безпека — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Ринок — система взаємовідносин між виробниками і споживачами продукції чи послуг, яка базується на об'єктивних економічних законах.

Світове господарство — сукупність національних господарств, пов'язаних між собою міжнародним поділом праці.

Суспільно-географічна периферія — частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їх вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя.

Транснаціональна корпорація (ТНК) — компанія (корпорація), яка володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. У географічній структурі ТНК вирізняють базову країну (країна, в якій розташована штаб-квартира материнської компанії ТНК) й приймаючі країни (іноземні країни, в яких ТНК розміщує власні дочірні підприємства або філіали на основі здійснення прямих іноземних інвестицій).

«Numbeo» — глобальна он-лайн база даних заснована 2009 р. (Сербія). Започаткована з метою обміну та порівняння інформації між користувачами про вартість життя (прожитковий мінімум (*Cost of Living*)) та вартість нерухомості (ціни на нерухомість (*Property Prices*)) у різних державах та містах світу. З 2011 р. почала збирати дані про злочинність (Індекс злочинності (*Crime Index*), Індекс безпеки (*Safety Index*)), охорону здоров'я (*Health Care*), забруднення довкілля (*Pollution*), трафік у світі (*Traffic*), якість життя (*Quality of Life*), подорожі (проїзд на таксі (*Taxi Fare*), ціни на газ (*Gas Prices*), ціни на бензин (*Petrol Prices*), ціни в готелях (*Hotel Prices*)). Офіційний сайт: <http://www.numbeo.com>.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із навчальним посібником І. Зінька «Зовнішня політика країн Північної Європи» [5]. Які процеси субрегіонального економічного розвитку відбуваються у державах Східної Балтії?

2. Прочитайте Розділ 5 «Процеси глобалізації та економічної інтеграції у світовому господарстві» навчального посібника «Географія світового господарства» [2]. Які регіональні економічні програми реалізує Європейський Союз на території держав Південно-Східної та Центральної Європи?

3. Ознайомтеся із досвідом та результатами створення вільних економічних зон на території держав Південно-Східної та

центральної Європи і Східної Балтії [9]. Як створення зон сприяло посилення інтеграції держав у світове господарство?

4. Укладіть п'ятірку переваг та недоліків залучення держав досліджуваного регіону у міжнародний поділ праці. Які з держав регіону зазнали в ХХІ ст. покращення / погіршення гео економічного положення і чому?

5. Ознайомтеся із інтерактивною мапою «Глобалізація країн світу, 1970-2019» [12]. Проаналізуйте як змінилась участь у глобалізаційних процесах держав Центральної і Південно-Східної Європи. Чим це зумовлено? Чому показники глобалізації де-юре перевищують показники фактичної глобалізації (рис. 3.1)?

6. Подумайте, чому держави Південно-Східної та Центральної Європи іноді іменують «суспільно-географічною периферією Європи»? Спростуйте або доведіть дане твердження.

Запитання для самоперевірки

1. Індикатори вимірювання індексу глобалізації КОФ.
2. Сутність поняття економічна глобалізація.
3. Сутність поняття соціальна глобалізація.
4. Сутність поняття політична глобалізація.
5. Передумови які визначають участь країни у процесах глобалізації.
6. Територіальна відмінність участі держав регіону в міжнародному поділі праці.
7. Процеси економічної глобалізації у державах Східної Балтії.
8. Процеси економічної глобалізації у державах Південно-Східної Європи.
9. Процеси соціальної глобалізації у державах Східної Балтії.
10. Виклики соціальної глобалізації у державах Східної Балтії.
11. Процеси соціальної глобалізації у регіоні Центральна Європа.
12. Транскордонне співробітництво у регіоні Центральна Європа.
13. Вільні економічні зони та результати їхнього функціонування у державах Південно-Східної Європи.
14. Вільні економічні зони Польщі: досвід створення та функціонування.
15. Переваги та недоліки творення вільних економічних зон на території Чехії.
16. Діяльність транснаціональних корпорацій на території держав Південно-Східної Європи.

Таблиця 3.4

ІНДЕКС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ КОФ, 2021*

Держава	Індекс глобалізації		Економічна глобалізація		Соціальна глобалізація		Політична глобалізація	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
Албанія	77	66,34	57	69,00	104	67,08	114	63,32
Болгарія	33	79,56	36	76,00	62	76,89	38	86,11
Боснія та Герцеговина	68	68,19	91	60,00	88	70,18	70	74,66
Естонія	23	82,58	9	86,00	37	83,13	60	78,49
Латвія	31	80,19	24	81,00	41	82,22	65	77,26
Литва	25	81,83	25	81,00	26	85,76	57	78,85
Північна Македонія	63	69,92	51	70,00	97	68,85	86	70,79
Польща	32	80,02	42	73,00	65	76,31	21	90,78
Румунія	34	79,44	46	72,00	66	76,31	24	90,45
Сербія	37	78,11	41	73,00	70	74,91	40	85,52
Словаччина	22	82,71	17	82,00	45	81,39	44	84,47
Словенія	30	80,22	28	79,00	49	80,20	50	81,89
Угорщина	17	83,83	19	82,00	53	78,84	23	90,69
Хорватія	27	81,49	37	75,00	34	83,30	39	85,79
Чехія	15	84,25	16	83,00	39	82,69	28	89,19
Чорногорія	57	70,95	31	77,00	54	78,79	136	58,34

* Укладено за: KOF Index of Globalization. URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>. Примітка: Україна на 45 місці, її значення – 73,93. Загальносвітове значення глобалізації країн світу – 61,59. Максимальне значення індексу глобалізації: Нідерланди – 90,91; Швейцарія – 90,45; Бельгія – 90,33; Велика Британія – 89,31; Німеччина – 88,73.

Таблиця 3.5

ПОКАЗНИКИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ, 2020*

Держава	Обсяг експорту, млрд дол. США		Обсяг імпорту, млрд дол. США		Валовий внутрішній продукт, млрд дол. США	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
Албанія	141	3,47	134	5,67	123	37,73
Болгарія	64	39,27	65	38,07	75	155,06
Боснія та Герцеговина	117	6,81	107	9,71	115	47,05
Естонія	78	21,69	80	21,73	114	47,44
Латвія	81	20,23	85	19,84	107	56,92
Литва	61	41,48	67	36,06	88	102,66
Північна Македонія	110	7,18	109	8,76	134	33,02
Польща	21	333,54	21	292,44	19	1223,46
Румунія	41	93,01	39	104,16	37	556,07
Сербія	74	25,42	71	30,15	82	125,80
Словаччина	43	89,92	44	87,95	73	165,57
Словенія	60	41,73	66	36,60	99	76,75
Угорщина	36	123,83	35	120,25	54	302,32
Хорватія	75	23,66	72	27,59	86	107,11
Чехія	34	174,92	34	157,95	47	409,97
Чорногорія	170	1,24	161	2,9	160	11,36
Для порівняння: Україна	52	60,67	51	62,46	40	516,68

* Укладено за: The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

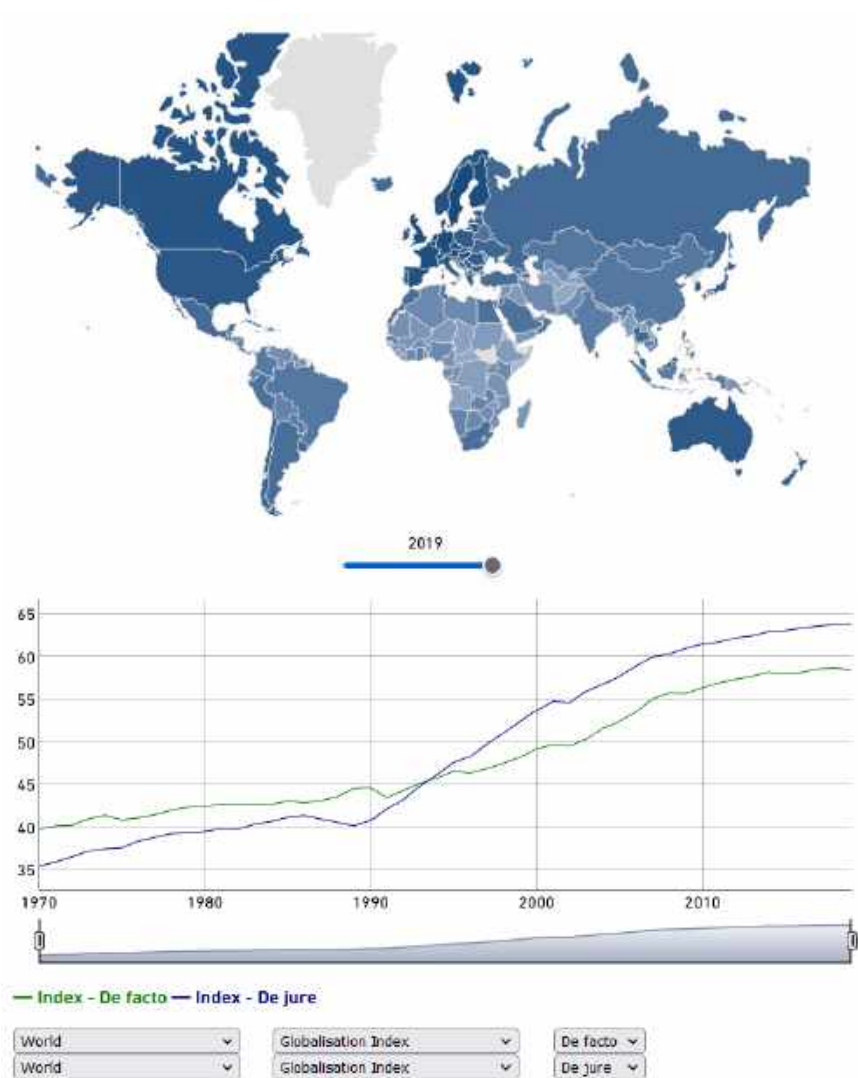
Таблиця 3.6

ГОЛОВНІ ПОКАЗНИКИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Показник (зміст показника)	Формула
Зовнішньоторговельне сальдо (різниця вартісних обсягів експорту та імпорту)	$T_{сальдо} = E - I$
Зовнішньоторговельний оборот (сума вартісних обсягів експорту та імпорту)	$T_{оборот} = E + I$
Питома вага (квота) експорту (показник відкритості економіки)	$I_E = (E / ВВП) \times 100 \%$
Питома вага (квота) імпорту (показник відкритості економіки)	$I_I = (I / ВВП) \times 100 \%$
Індекс товарності (показник забезпеченості країни товарами)	$t = (E + I) / ВВП$
Рівень залежності країни від міжнародної торгівлі	$P_{зал} = (E + I) / ВВП$

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ У СВІТІ* (KOF Index of Globalization, 2019)

* Джерело: KOF Index of Globalization. URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>.

Тема 4

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ ТА ЗАПОВІДНІ ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВ РЕГІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості природно-ресурсного потенціалу держав регіону, екологічну ситуацію на їхній території; ознайомлення студентів з показниками екологічний слід споживання та індекс сталого розвитку людського потенціалу.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• сутність поняття природно-ресурсний потенціал, екологічна ситуація, екологічний слід споживання; • індикатори вимірювання екологічного сліду споживання, сталого розвитку людського потенціалу; • територіальні відмінності природно-ресурсного потенціалу держав регіону; • головні заповідні території держав регіону;
вміти	• обґрунтовувати територіальні відмінності екологічної ситуації в регіоні; • укласти типологію держав за особливістю сформованої екологічної ситуації; • пояснювати взаємозв'язок між природно-ресурсним потенціалом держав регіону та сформованою структурою господарства; • обґрунтовувати необхідність впровадження засад сталого розвитку у країнах регіону.

Головні терміни та поняття: природно-ресурсний потенціал території, сталий розвиток, екологічна безпека, екологічна криза, екологічний слід, глобальна економічна рівновага, глобальна мережа слід, глобальний гектар, граничне споживання ресурсів, заповідна територія, зелена економіка, індекс Живої природи, індекс сталого розвитку, кліматична криза, Міжнародний союз охорони природи, Світова спадщина ЮНЕСКО.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи карти атласу та Інтернет-ресурси заповнити таблицю 4.1. «Природно-ресурсний потенціал держав регіону».

Таблиця 4.1

Природно-ресурсний потенціал держав регіону

Держава	Головні ресурси промислового значення			
	Мінерально-сировинні ресурси (родовища)	Водні ресурси	Земельні ресурси (у т.ч. % розораності території)	Лісові ресурси (у т.ч. % заліснення території)

2. Ознайомитися з екологічною ситуацією в державах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії (табл. 4.2). Письмово пояснити територіальні відмінності екологічної ситуації за державами регіону.

3. Виконати картосхему «Екологічний слід споживання». Способом картограми показати екологічний слід споживання, способом картодіаграми — екологічний залишок (табл. 4.3). Пояснити територіальні відмінності, звернути увагу на сформовану екологічну ситуацію (табл. 4.2).

4. Підготувати презентацію про природо-заповідні об'єкти однієї з держав регіону (звернути особливу увагу на об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО). Проаналізувати особливості їхнього розташування, унікальність ландшафтів, розвиток на території наукової, освітньої, туристичної діяльності.

Література

1. Атлас вчителя / відп. ред. В. В. Молочко. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.

2. Звіт про Живу Планету, 2010. URL: <https://wwf.ua/?195952/Living-planet-report-2010>.

3. Книш М. М. Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — С. 159-170, 446-471.

4. Мандрик І. П. Регіональна економічна і соціальна географія : конспект лекцій / І. П. Мандрик. — Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2021. — 261 с.

5. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. URL: <http://wdc.org.ua/uk>.

6. Ecological Footprint Atlas, 2010. URL: <http://www.footprintnetwork.org>.

7. European Green City Index. URL: <https://assets.new.siemens.com/siemens/assets/api/uuid:fddc99e7-5907-49aa-92c4-610c0801659e/european-green-city-index.pdf>.

8. Global Footprint Network, 2017 URL: https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.18650814.6033403.1637496348-1706919418.1637496348#.

9. Human Development Reports 2020. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report>.

10. Indicators for Sustainable Development Goals. URL: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202021%20refinement_Rus.pdf.

11. The Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment>.

12. The World's Greenest Cities Are Our Future, 2020. URL: <https://www.bestcities.org/news/2020/04/22/the-worlds-greenest-cities>.

Словник термінів

Глобальна економічна рівновага — стан економіки, за якого чисельність населення та обсяг капіталу залишаються незмінними, а між чинниками, що впливають на їхнє збільшення або зменшення, існує стійкий баланс.

Глобальна мережа слід (Всесвітня мережа екологічного відбитку, англ. Global Footprint Network) — незалежний аналітичний центр, заснований 2003 р., має представництва в США, Бельгії та Швейцарії. Головна мета діяльності: поширення в суспільстві ідей про сталий розвиток шляхом зменшення екологічного сліду.

Глобальний гектар — одиниця виміру екологічного сліду. За один Г.г. (1 гга) приймають один гектар земної поверхні з середньою здатністю виробництва ресурсів та асиміляції відходів. Загальна площа продуктивної території й акваторії Землі, за оцінками міжнародної організації Global Footprint Network (2012), становить 13,6 млрд гга, або 1,8 гга на особу.

Граничне споживання ресурсів (екологічний простір) — інтенсивність споживання природних ресурсів, яка не перевищує інтенсивності їхнього відновлення.

Екзистенційна криза — стан тривалої тривоги, невпевненості, глибокого психологічного дискомфорту у питаннях про сенс існування.

Екологічна безпека — складова національної та транснаціональної безпеки, що визначає захищеність права людини на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище та забезпечує необхідні умови для відтворення природних ресурсів шляхом регулювання техногенної діяльності.

Екологічна криза — невідповідність соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, що руйнує традиційну систему життєзабезпечення.

Екологічний слід (екологічний відбиток, екологічний слід споживання, англ. ecological footprint) — критичний показник оцінки споживання ресурсів людиною, який визначають як частину суші і води, що необхідна для підтримки відповідного рівня життя певної кількості людей (використання землі під житло, під шляхи сполучення, сільськогосподарське, промислове виробництво, утилізацію відходів тощо). Термін запропоновано 1992 р. В. Різом (W. Rees, нар. 1943 р.); 2003 р. розроблено методологію розрахунку Е.с. за країнами світу та введено нову розрахункову одиницю: глобальний гектар (гга) на душу населення.

Проводяться роботи над розробкою Е.с. міст (*city footprints*): на його індикатори вчені пропонують показники: *Індекс зеленого міста (Green City Index)*; методологію розроблено (2009) Economist Intelligence Unit спільно з компанією Siemens; враховано показники восьми категорій: викиди CO₂, використання енергії, стан й якість будівель та споруд, розвиток транспорту, якість водопостачання, рівень продукування відходів і стан землекористування, якість повітря, екологічне управління; показник розраховано для Європи (30 міст).

Заповідна територія — територія, на якій встановлено особливий режим охорони та використання з метою її збереження для майбутніх поколінь.

Зелена економіка (екологічна економіка) — модель господарської системи, яка передбачає гармонійне поєднання економічних потреб суспільства з потребою постійного відновлення і збереження довкілля. Вона пропонує бізнесу та урядам перейти до збалансованих шляхів розвитку, що передбачають вирішення проблем енергетики та забезпечення екологічно чистими продуктами харчування, приділення уваги питанню використання земель та плануванню землекористування, оптимальному розподілу обмежених ресурсів та покращенню управління ресурсами.

Індекс Живої Планети (ІЖП) — показник, який обчислює з 1970 р. *Всесвітній фонд природи (World Wide Fund for Nature)*. Відстежує загальні зміни у популяції різних видів тварин, віддзеркалюючи зміни у біорізноманітті, а, отже, екосистемі Землі. Розраховують на основі даних про змiну чисельності близько 8 000 популяцій 2 544 видів ссавців, птахів, рептилій, амфібій та риб.

Індекс сталого розвитку ((ІСЛ), індекс сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП), англ. Human Sustainable Development Index (HSDI)) — індикатор розвитку країн світу; запропоновано 2008 р. Ч. Тогтох (Ch. Togtokh), який взяв за основу методику розрахунку індексу людського розвитку й доповнив її показником викидів CO₂ на душу населення.

Кліматична криза — глибока дестабілізація сформованого клімату Землі. Проявляється різким одночасним зростанням кількості та сили дії несприятливих природних катастроф (паводки, посухи, урагани, смерчі та ін.) у різних регіонах світу.

Міжнародний союз охорони природи (англ. International Union for Conservation of Nature) — міжнародна організація, заснована 1948 р. з метою збереження природних ресурсів. Головна мета: допомога країнам-учасникам організації у сфері збереження біорізноманіття та впровадження екологічно чистих і сталих методів використання природних ресурсів.

Природно-ресурсний потенціал території — сукупність природних ресурсів, які можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин.

Світова спадщина ЮНЕСКО (англ. World Heritage) — видатні культурні (матеріальні й нематеріальні) і природні цінності, які вважаються надбанням усього людства.

Сталий розвиток (збалансований розвиток, англ. sustainable development) — розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із вісьмома головними Цілями розвитку тисячоліття (*Millennium Development Goals*, 2015) [11]. Які з цілей найвагоміші для держав досліджуваного регіону та чому?

2. Проаналізуйте показники Індексу Живої Планети для держав Центральної і Південно-Східної Європи [2]. Запропонуйте шляхи збереження біорізноманіття цих країн.

3. Ознайомтеся з структурою інформаційного ресурсу «Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку» [5]. Які показники з сталого розвитку держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії тут представлені та яка їхня інтерпретація?

4. Опрацюйте інформацію на тему «Індекс Зелених міст» [7]. Які відмінності індексу за містами регіону, чому вчені вважають, що *«зелені міста – це майбутнє людства»* [12]?

5. Подумайте, чому політики глобальних держав вважають кліматичну кризу — *«екзистенційною загрозою людства»*? Який прояв кліматичної кризи у державах регіону? На що потрібно звертати увагу політикам зазначених країн з метою стабілізації кліматичних змін у регіоні, загалом, та субрегіонах, зокрема?

6. Обґрунтуйте, чому у світі популярності набуває теза: *«усе людство — єдина сім'я, яка повинна переосмислити та змінити майбутнє»* [11]? Як держави регіону впроваджують цю тезу в життя на прикладі вдосконалення екологічного законодавства?

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте зміст поняття природно-ресурсний потенціал.
2. Охарактеризуйте особливості природно-ресурсного потенціалу держав Південно-Східної Європи.
3. Оцініть потенціал лісових ресурсів держав Південно-Східної Європи. Які можливості його довготривалого використання в економіці країн?
4. Порівняйте екологічну ситуацію держав Південно-Східної і Центральної Європи.
5. Назвіть головні природно-заповідні території держав Центральної Європи.
6. Назвіть міста держав Центральної Європи з найвищим індексом зелених міст.
7. Наведіть приклади заходів, які впроваджуються в господарство держав регіону з метою нівелювання кліматичних змін.
8. Поясніть важливість створення нових природоохоронних територій в країнах Центральної, Південно-Східної Європи і Східної Балтії.

Таблиця 4.2

ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ДЕРЖАВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ, 2019*

Рейтин г країни за ІЛР	Назва країни	Споживання енергії з виробленої з викопного палива, % об'єму енергоспожи вання	Викиди CO ₂		Площа лісів		Спожи вання	Використан ня добрив		Внутрі шні спожив ання ресурсі в на 100 тис. ос.	Смертність пов'язана з:		Детрад овані землі
			промі слові викид и на 1 т. ос.	на одинично ВВП, кг/1 дол ВВП	% загаль ної площі лісів	зміна %, 1990/ 2016/ 2016/ воді		азотн кг/га	фосфо рних, кг/га		забрудн енням повітря, на 100 тис. ос.	забрудн енням води, на 100 тис. земель ос.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку													
22	Словенія	61,1	6,9	0,21	62,0	5,1	2,9	115,8	38,7	13,4	23	0,1	5
27	Чехія	77,7	9,9	0,30	34,6	1,6	12,4	138,9	20,3	16,9	30	0,2	6
29	Естонія	13,1	14,8	0,43	51,3	-1,4	13,9	56,2	13,4	35,0	25	0,1	—
34	Литва	68,0	4,8	0,14	34,8	12,3	1,1	74,1	23,9	15,3	34	0,1	3
35	Польща	90,3	9,1	0,30	30,9	6,5	16,7	96,0	29,4	18,5	38	0,1	5
37	Латвія	56,7	3,7	0,14	54,0	5,8	0,5	57,2	20,2	17,0	41	0,1	13
39	Словаччина	64,1	6,60	0,20	40,4	1,0	1,1	94,5	18,8	10,7	34	0,1	—
40	Угорщина	69,5	5,1	0,18	22,9	14,3	4,3	94,2	26,0	16,9	39	0,2	—
43	Хорватія	70,7	4,5	0,18	34,4	3,8	0,6	113,5	40,7	10,1	35	0,1	—
48	Чорногорія	64,7	3,2	0,22	61,5	32,1	—	—	—	13,4	79	0,1	6

* Укладено за: Human Development Reports 2020. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report>.

Закінчення табл. 4.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
49	Румунія	72,5	3,8	0,16	30,1	8,4	3,2	37,7	13,8	11,7	59	0,4	2
56	Болгарія	71,0	6,3	0,33	35,4	17,6	26,6	92,1	19,2	19,6	62	0,1	—
64	Сербія	83,9	5,2	0,49	31,1	9,9	3,3	41,7	7,9	11,8	62	0,7	6
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>													
69	Албанія	61,4	1,6	0,13	28,1	-2,3	3,9	35,6	19,2	10,1	68	0,2	8
73	Боснія та Герцеговина	77,5	6,5	0,57	42,7	-1,1	1,1	61,5	7,0	14,0	80	0,1	4
82	Північна Македонія	79,4	3,5	0,27	39,6	10,3	8,2	39,0	9,0	14,5	82	0,1	—
<i>Показники країн/світу для порівняння</i>													
1	Норвегія	57,0	8,3	0,11	33,2	-0,1	0,8	127,0	25,3	21,8	9	0,2	—
74	Україна	75,3	5,1	0,52	16,7	4,4	4,9	41,6	12,2	12,5	71	0,3	25
	Світ загалом	80,6	4,6	0,26	31,2	-3,0	7,7	69,7	26,0	12,3	114	11,7	20

Таблиця 4.3

ЕКОЛОГІЧНИЙ СЛІД СПОЖИВАННЯ, 2017*
(*Ecological Footprint*)

Назва держави	Біологічна ємність, гга на 1 особу	Екологічний слід споживання, гга на 1 особу	Екологічний залишок (+ позитивний, - негативний), гга на 1 особу
Албанія	1,0	2,0	-1,0
Болгарія	3,3	3,6	-0,3
Боснія та Герцеговина	1,8	3,5	-1,7
Естонія	9,7	7,2	2,5
Латвія	8,5	6,1	2,4
Литва	5,1	5,9	-0,8
Північна Македонія	1,5	3,1	-1,6
Польща	2,0	4,7	-2,7
Румунія	3,1	3,4	-0,3
Сербія	1,3	2,8	-1,5
Словаччина	2,7	4,4	-1,7
Словенія	2,2	4,9	-2,7
Угорщина	2,5	3,7	-1,2
Хорватія	3,0	3,7	-0,7
Чехія	2,4	5,5	-3,1
Чорногорія	3,0	4,1	-1,1

Примітка: Дослідження охопило 185 держав (2017). Максимальний екологічний слід споживання (2017) — Катар (14,7 гга на 1 особу); екологічний слід споживання еталонної країни макрорегіону для держав регіону — Німеччини (4,7); України — 2,7 (екологічний залишок — -0,1).

---

* Укладено за: Global Footprint Network, 2017 URL: https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.18650814.6033403.1637496348-1706919418.1637496348#/.

ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ, МІГРАЦІЇ ТА ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості демографічного потенціалу держав регіону; ознайомлення з показниками: індекс людського розвитку, індекс багатовимірної бідності, індекс сприйняття добробуту та ін.; узагальнення інформації про процеси міграції населення на території регіону, території зосередження вимушених переселенців і біженців; формування уявлень про процеси урбанізації у регіоні, розвиток зелених і розумних міст, проблеми використання відкритих міських просторів тощо.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• сутність поняття: природний рух населення, механічний рух населення, депопуляція, демографічне старіння населення, біженець, мігрант, інтелектуальна міграція та ін.; • індикатори вимірювання сприйняття добробуту населення держав; • територіальні відмінності демогеографічних процесів у країнах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії; • головні міста регіону;
вміти	• обґрунтовувати демографічну політику держав регіону; • укладати типологію держав регіону за індексом людського розвитку; • пояснювати взаємозв'язок між демографічною ситуацією у регіоні та рівнем добробуту населення і міграційною політикою держав.

Головні терміни та поняття: агломерація, вимушений переселенець, «відтік інтелекту», відтворення населення, вікова структура населення, втрати населення, дезурбанізація, демографічна криза, демографічне омолодження, демографічне старіння, демографічний вибух, депопуляція, конурбація, метрополія, мігрант (незаконний, вимушений, трудовий), міграційний вибух, міграційний

рух населення, міграційні мережі, міграція (безповоротна, вимушена, внутрішня, зовнішня, інтелектуальна), місто (глобальне, світове), природний рух населення, руралізація, соціальна адаптація, субурбанізація, урбанізація.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з показниками демографічного розвитку країн регіону (табл. 5.2), виконати картосхему «Демографічна ситуація у державах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Способом картограми показати індекс людського розвитку, способом картодіаграми — загальний коефіцієнт народжуваності. Письмово пояснити територіальні відмінності індексу людського розвитку та демографічних показників за державами регіону. Звернути увагу на перебіг процесів старіння населення, депопуляції, вплив демографічних процесів на трансформацію працересурсного потенціалу держав.

2. Ознайомитися з показником урбанізації держав регіону (табл. 5.3). Пояснити письмово територіальні відмінності рівня урбанізації держав регіону.

3. На основі опрацювання літературних джерел укласти таблицю «Найбільші міста держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії».

Таблиця 5.1

Найбільші міста держав Південно-Східної, Центральної Європи та Східної Балтії

Держава	Місто з населенням понад 500 тис. осіб	Кількість мешканців, тис. осіб	Функції міста

4. Ознайомитися з показником безробіття населення держав регіону (табл. 5.4, рис. 5.1). Письмово пояснити територіальні відмінності поширення безробіття у регіоні, навести приклади боротьби держав з цим явищем.

5. Проаналізувати міграційну ситуацію у регіоні (табл. 5.5, рис. 5.2, 5.3). Розподілити держави регіону на донорів і реципієнтів мігрантів. Описати переваги та недоліки сформованої міграційної ситуації у регіоні.

Література

1. *Блїй де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блїй, П. Муллер [пер. з англ.; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.
2. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. — С. 61-77.
3. *Стецький В. В., Котик Л. І.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) : навч. посібник / В. В. Стецький, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — С. 89-97.
4. *Coleman D.* Demographic Trends and Problems of the Modern World. URL: <http://podcasts.ox.ac.uk/series/demographic-trends-and-problems-modern-world>.
5. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu>.
6. Human Development Reports 2020. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report>.
7. *Schierup C.-U.* Migration, Citizenship, and the European Welfare State : A European Dilemma / C.-U. Schierup, P. Hansen, S. Castles. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 344 p.
8. The Social Atlas of Europe / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig. — Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.
9. Urban Population URL: <https://data.worldbank.org>.
10. World International Migration, 2020. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf.
11. World Population Review. URL: <https://worldpopulationreview.com>.

Словник термінів

Агломерація — компактне просторове групування міських поселень, об'єднаних в єдине ціле інтенсивними виробничими, транспортними, інфраструктурними та іншими зв'язками; виникає переважно навколо великих міст.

Вимушений переселенець — особа, які змушена покинути місце свого постійного проживання через соціальні, політичні, культурні, релігійні, економічні утиски, недотримання відносно неї прав людини, наслідки стихійного лиха, екологічної катастрофи тощо. В.п. — представник міграції вимушеної.

«Відтік інтелекту» («відтік розуму») — еміграція з країни учених, висококваліфікованих спеціалістів (переважно технічних та прикладних спеціальностей) з політичних, економічних, соціальних та інших причин.

Відтворення населення — безперервний, постійно повторюваний процес зміни поколінь через народження і смерть.

Вікова структура населення — поділ населення на групи залежно від віку з метою вивчення демографічних і соціально-економічних процесів.

Втрати населення (людські втрати) — кількісні та якісні демографічні зміни, зумовлені природними, соціальними катаклізмами, які виявляються у зменшенні населення, зміні генофонду.

Втрати населення (людські втрати) — кількісні та якісні демографічні зміни, зумовлені природними, соціальними катаклізмами, які виявляються у зменшенні населення, зміні генофонду.

Глобальне місто (світове місто, місто світу, центр світу, альфа-місто) — місто, яке вважають полюсом зростання для всієї країни та регіону; є важливим елементом світової економічної системи, що значно впливає на великі регіони планети. Поняття введено у праці «Глобальне місто: Нью-Йорк, Лондон, Токіо» (1991) С. Сасен.

Дезурбанізація — деконцентрація й розселення населення за межами міських поселень; зменшення ролі міст у житті суспільства. Протилежний термін — урбанізація.

Демографічна криза — глибоке порушення відтворення населення, що загрожує його існуванню.

Демографічне омолодження — збільшення частки дітей (0—14 р.) та молоді у загальній кількості населення.

Демографічне старіння — збільшення частки людей старшого покоління (65 р. і більше) у загальній кількості населення (за класифікацією ООН: до 4% — молоде населення; 4-7% населення на порозі старіння; понад 7% — старе населення).

Демографічний вибух — швидке кількісне зростання населення досліджуваної території в результаті природного приросту.

Депонуляція — процес скорочення абсолютної кількості населення з одночасним погіршенням його якісних характеристик.

Зелене місто — місто, яке функціонує в гармонії з природним довкіллям на засадах сталого розвитку.

Конурбація — міська агломерація поліцентричного типу, яка має в якості центру декілька відносно однакових за розміром і значенням міст при відсутності явно домінуючого.

Метрополія — головне велике місто держави / регіону, центр

політичного, економічного, культурного життя; велика міська агломерація.

Мігрант — особа, яка здійснює міграція.

Мігрант вимушений — репатріант, переміщена особа, біженець, мігрант політичний.

Мігрант незаконний — особа, яка незаконно перетнула державний кордон (уникнула прикордонного контролю, поза пунктом пропуску).

Мігрант трудовий — особа, яка на законних підставах перетнула державний кордон з метою працевлаштування на території держави, громадянином якої вона не є.

Міграційний вибух — різке, підготовлене чи спонтанне зростання кількості в'їздів-виїздів осіб з метою зміни місця проживання. Причини М.в.: працевлаштування, втеча від переслідування, дискримінації, загрози фізичному існуванню.

Міграційний рух населення — оновлення населення за рахунок міграції («Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти», 2009). М.р.н. — форма відтворення населення.

Міграційні мережі — складні комунікативні міжособистісні зв'язки, які формуються між мігрантами, колишніми та потенційними мігрантами у країнах походження, транзиту та призначення мігрантів. М.м. суттєво підвищують ймовірність легальної та нелегальної міграції.

Міграція — переміщення осіб через кордон тих чи інших територій з метою зміни місця проживання назавжди або на певний період.

Міграція безповоротна — переміщення осіб з метою зміни постійного місця проживання.

Міграція вимушена (міграція примусова, депортація) — територіальні переміщення людей, зумовлені постійною чи тимчасовою зміною місця їхнього проживання з незалежних від них причин і всупереч їхньому бажанню (війна, соціальна чи екологічна катастрофа, природне стихійне лихо тощо). Особи М.в. — біженці, вимушені переселенці, переміщені особи.

Міграція внутрішня — міграція в межах адміністративних чи державних кордонів.

Міграція зовнішня — переміщення населення поза межі державних чи адміністративних кордонів.

Міграція інтелектуальна — переміщення висококваліфікованих осіб, які активно займаються розумовою діяльністю та створюють конкурентоздатний, затребуваний на світовому ринку інтелектуальний продукт (гай-технології, програмне забезпечення, тощо). На міждержавному рівні М.і. — «відтік інтелекту».

Місто — порівняно велике поселення, що має різноманітні соціально-економічні функції, з високою часткою населення, зайнятого в неаграрних сферах виробничої діяльності.

Переміщена особа (dipicst) — людина, яка дією влади вислана з країни свого громадянства чи попереднього місця проживання з релігійних, культурних, політичних, етнічних чи інших причин. П.о. — представник міграції вимушеної.

Природний рух населення — оновлення населення за рахунок смертності та народжуваності, завдяки безперервності яких відбувається зміна поколінь і досягається безсмертя населення окремої території та людської популяції загалом («Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти», 2009). П.р.н. — форма відтворення населення.

Розумне місто (англ. *smart city*) — інтеграція усіх комунікацій та інформаційних технологій з метою ефективного управління міською системою.

Руралізація — процес стримування некерованої урбанізації (переважно у країнах, що розвиваються) шляхом розвитку агробізнесу, впровадженням інноваційних методів господарювання та модернізацією соціальної інфраструктури в сільській місцевості; розповсюдження на міський спосіб життя елементів сільського способу життя (моделі поведінки, цінності); відтік мешканців з міст у сільську місцевість через погіршення економічної, екологічної, транспортної ситуації, тощо.

Соціальна адаптація — пристосування особи / групи осіб до нового суспільного (економічного, соціального, культурного, релігійного тощо) середовища та формування адекватної соціальної поведінки.

Субурбанізація — процес стрімкого розвитку приміської зони великих міст (зростання щільності населення, формування значних осередків економічної діяльності), унаслідок якого формуються міські агломерації.

Урбанізація — процес зростання міст і підвищення їхньої ролі в економічному і культурному житті суспільства, поширення міського способу життя у сільській місцевості (*рурбанізація*).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Проаналізуйте, які характерні риси глобальної демографічної проблеми людства притаманні державам Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії? Яку ефективну демографічну політику необхідно здійснювати на їхній території з врахуванням сучасних соціально-політико-економічних реалій?

2. Проаналізуйте тенденції зміни кількості працездатного населення Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії. Поясніть зацікавленість держав у працездатному населенні з України.

3. Подумайте, чому біженці з Близького Сходу зумовили наростання хвилі антиміграційних протестів у державах регіону дослідження. Обґрунтуйте, чому відбулося посилення заходів із національної безпеки у державах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії?

4. Розкрийте особливості впливу «коронавірусного холоду» на міграційні процеси у країнах регіону.

5. Подумайте, як політична криза на території Білорусі може вплинути на міграційні процеси у Центральній Європі.

Запитання для самоперевірки

1. Перелічіть держави регіону із додатним природнім приростом населення.

2. Назвіть найбільше за людністю місто Центральної Європи.

3. Охарактеризуйте тенденції зміни працересурсного потенціалу держав Східної Балтії.

4. Розкрийте особливості міграційної політики держав Південно-Східної Європи.

5. Назвіть найурбанізованіші території Центральної Європи.

6. Розкрийте територіальні відмінності індексу людського розвитку у державах Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії.

7. Назвіть території регіону із напруженою міграційною ситуацією. Що її формує та які кроки для вирішення ситуації необхідно вжити?

8. Які перспективи розвитку урбанізованих територій Південно-Східної Європи?

9. Назвіть приклади міст держав регіону, що активно трансформуються у напрямку розумного міста.

10. Обґрунтуйте, чому взаємопов'язаними є концепції зеленого і розумного міста у площині держав регіону?

Таблиця 5.2

ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ, ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ, 2020*

Рей- тинг за ІЛР	Назва держави	Значен ня ІЛР	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Очікувана тривалість навчання, років	Середня тривалість навчання, років	ВНД на душу населення, дол. США	Народж уваність , ‰	Смертні сть, ‰	Середні й вік населен ня, років
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Країни з дуже високим рівнем людського розвитку</i>									
22	Словенія	0,917	81,3	17,6	12,7	38 080	9,2	9,9	44,5
27	Чехія	0,900	79,4	16,8	12,7	38 109	9,2	10,5	43,2
29	Естонія	0,892	78,8	16,0	13,1	36 019	9,9	11,6	42,4
34	Литва	0,882	75,9	16,6	13,1	35 799	9,8	13,7	45,1
35	Польща	0,880	78,7	16,3	12,5	31 623	9,3	10,8	41,7
37	Латвія	0,866	75,3	16,2	13,0	30 282	9,6	14,5	43,9
39	Словаччина	0,860	77,5	14,5	12,7	32 113	9,6	9,8	41,2
40	Угорщина	0,854	76,9	15,2	12,0	31 329	8,9	13,3	43,3
43	Хорватія	0,851	78,5	15,2	11,4	28 070	8,8	12,7	44,3
48	Чорногорія	0,829	76,9	15,0	11,6	21 399	11,9	10,8	38,8
49	Румунія	0,828	76,1	14,3	11,1	29 497	8,7	13,4	43,2
56	Болгарія	0,816	75,1	14,4	11,4	23 325	8,5	15,5	44,6
64	Сербія	0,806	76,0	14,7	11,2	17 192	8,9	14,6	41,6

* Укладено за: Human Development Reports 2020. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report>; World Population Review, 2020.
URL: <https://worldpopulationreview.com>.

Закінчення табл. 5.2

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>									
69	Албанія	0,795	78,6	14,7	10,1	13 998	13,2	8,1	36,4
73	Боснія і Герцеговіна	0,780	77,4	13,8	9,8	14 872	8,7	10,9	43,1
82	Північна Македонія	0,774	75,8	13,6	9,8	15 865	10,8	10,2	39,1
<i>Показники країн/світу для порівняння</i>									
1	Норвегія	0,957	82,4	18,1	12,9	66 494	12,2	7,6	39,8
74	Україна	0,779	72,1	15,1	11,4	13 216	10,1	14,7	41,2
	Світ загалом	0,737	72,8	12,7	8,5	16 734	18,6	7,6	30,9

Таблиця 5.3

**УРБАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ,
ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ, 2020***

Назва держави	Урбанізація, %
<i>Країни з дуже високим рівнем людського розвитку</i>	
Словенія	55,1
Чехія	74,1
Естонія	69,2
Литва	68,0
Польща	60,0
Латвія	68,3
Словаччина	53,8
Угорщина	71,9
Хорватія	57,6
Чорногорія	67,5
Румунія	54,2
Болгарія	75,7
Сербія	56,4
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>	
Албанія	62,1
Боснія і Герцеговина	49,0
Північна Македонія	58,5
<i>Показники країн/світу для порівняння</i>	
Норвегія	83,0
Україна	69,6
Світ загалом	55,1

---

* Укладено за: Urban Population URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?view=map>.

Таблиця 5.4

**БЕЗРОБІТТЯ НАСЕЛЕННЯ В ДЕРЖАВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ,
ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ, 2020***

Назва держави	Безробіття, %		
	загалом	жінок	чоловіків
<i>Країни з дуже високим рівнем людського розвитку</i>			
Словенія	5,0	5,6	4,4
Чехія	2,6	3,0	2,2
Естонія	6,8	6,6	7,0
Литва	8,5	7,7	9,3
Польща	3,2	3,3	3,0
Латвія	8,1	7,1	9,1
Словаччина	6,7	7,1	6,4
Угорщина	4,3	4,5	4,0
Хорватія	7,5	7,6	7,5
Чорногорія	17,9	18,4	17,5
Румунія	5,0	4,7	5,3
Болгарія	5,0	4,8	5,4
Сербія	9,0	9,4	8,9
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>			
Албанія	...	...	...
Боснія і Герцеговина	15,9	18,5	14,1
Північна Македонія	17,2	16,9	17,4
<i>Показники країн/світу для порівняння</i>			
Норвегія	4,6	4,1	4,7
Україна	9,5	9,1	9,8
Світ загалом	6,5	...	...

* Укладено за: Unemployment. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?view>.

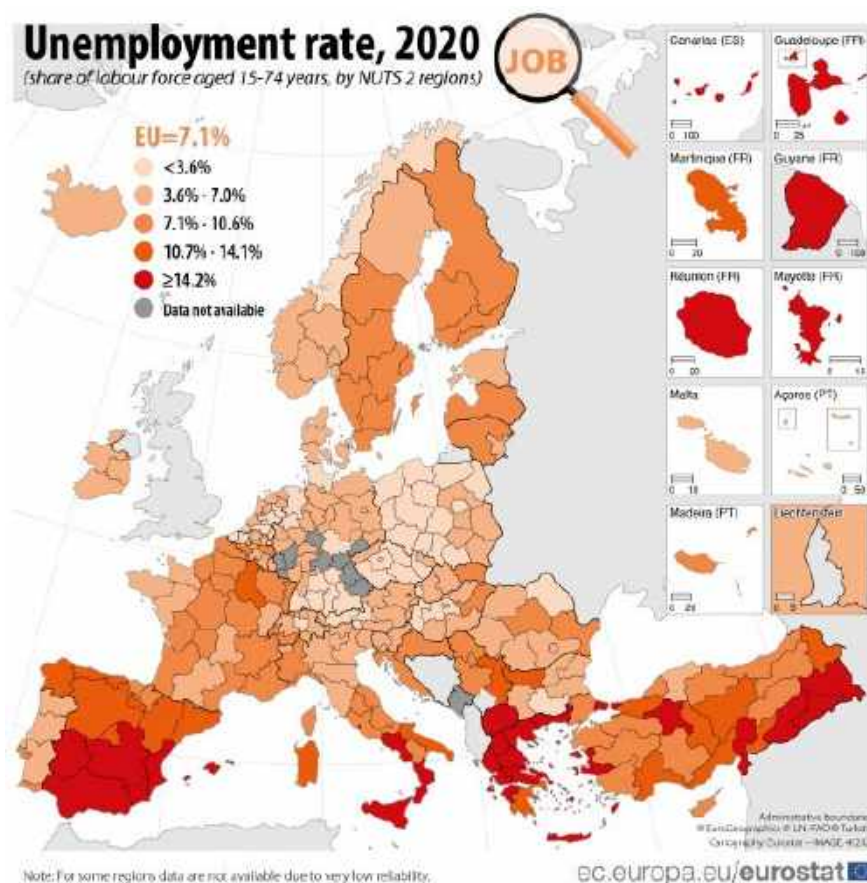
Таблиця 5.5

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В ДЕРЖАВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ, 2020*

Назва держави	Міжнародні мігранти, % від загальної кількості населення	Частка жінок у міжнародній міграції, %	Середній вік міжнародних мігрантів, років
<i>Країни з дуже високим рівнем людського розвитку</i>			
Словенія	13,4	43,6	49,0
Чехія	5,1	42,6	38,9
Естонія	15,0	58,2	59,3
Литва	5,3	58,4	58,2
Польща	2,2	57,2	69,2
Латвія	12,7	60,7	63,0
Словаччина	3,6	49,5	50,4
Угорщина	6,1	50,0	41,2
Хорватія	12,9	53,7	49,7
Чорногорія	11,3	60,8	43,0
Румунія	3,7	46,9	25,1
Болгарія	2,7	55,6	32,7
Сербія	9,4	56,0	56,5
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>			
Албанія	1,7	49,1	19,7
Боснія і Герцеговина	1,1	52,3	37,1
Північна Македонія	6,3	58,3	52,4

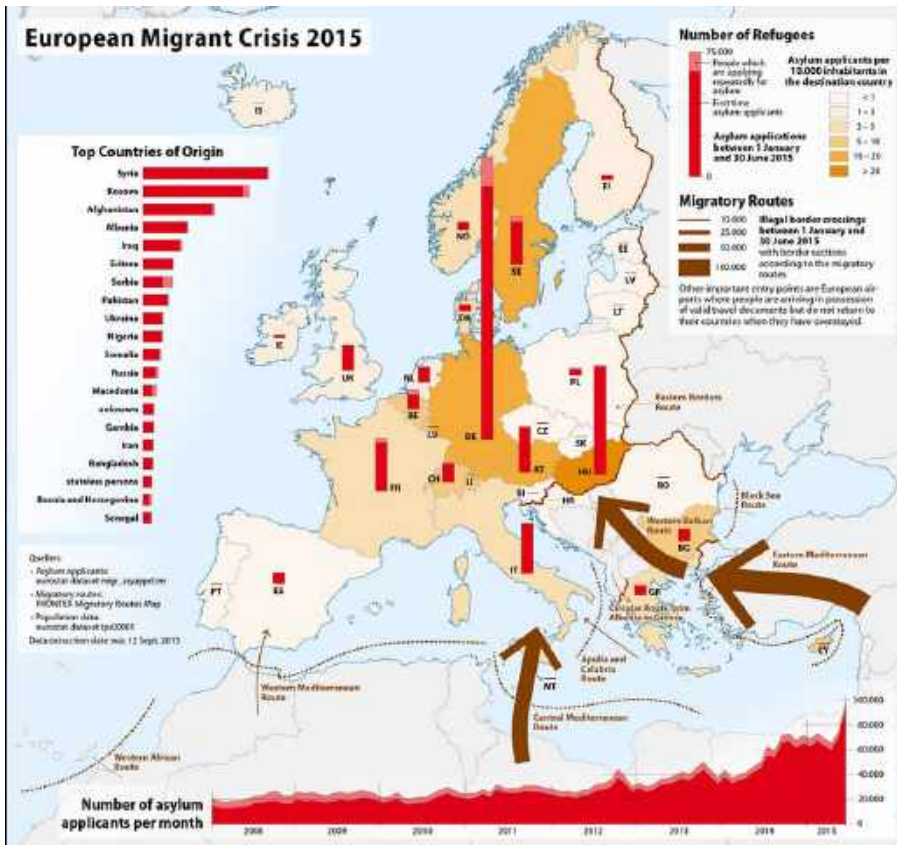
* Укладено за: Migration Data Portal. URL: <https://www.migrationdataportal.org>.

Рисунок 5.1
БЕЗРОБІТТЯ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ, 2020*

* Джерело: EU: Regional unemployment map, 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Regional_unemployment_map_2020-01.jpg.

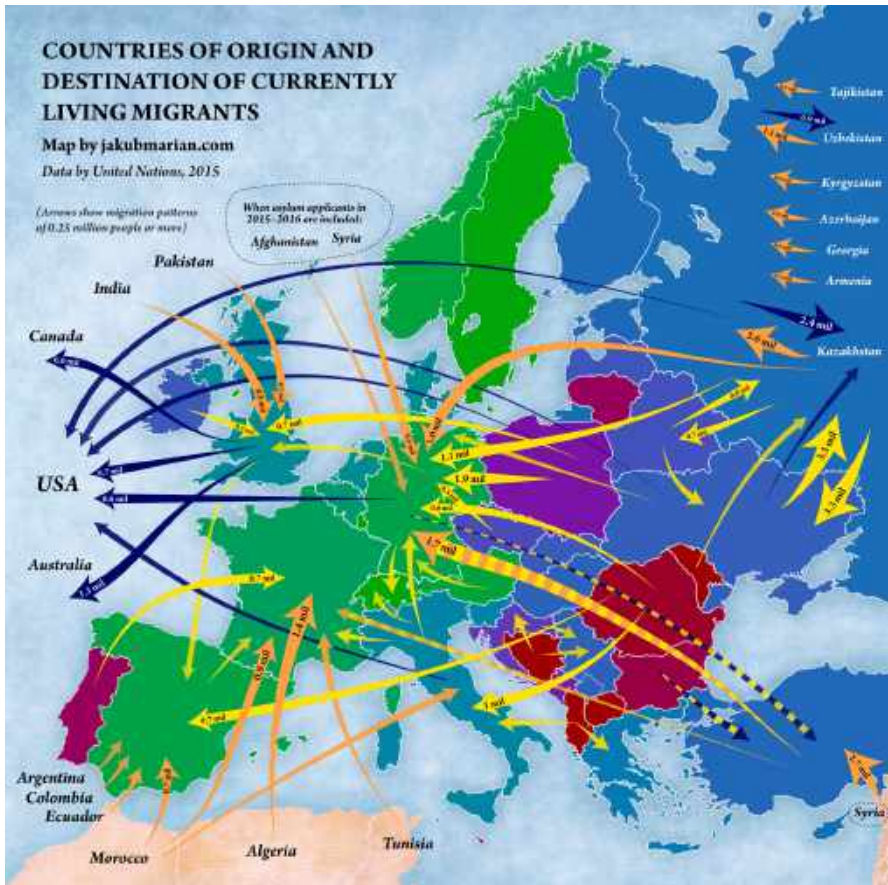
ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА, 2015*

* Джерело: European migrant crisis. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/European_migrant_crisis#/media/File:Map_of_the_European_Migrant_Crisis_2015.png

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ* (Jakub Marian, 2016)

* Джерело: Marian Jakub. Migration patterns and population gains and losses in Europe. URL: <https://jakubmarian.com/wp-content/uploads/2017/02/migration-patterns-europe.jpg>.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СХІДНОЇ БАЛТІЇ. ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРСТВА, ДИГІТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості секторальної і територіальної структури господарства держав регіону; ознайомлення студентів з процесами інноваційної та інвестиційної діяльності у регіоні; формування уявлень про створення осередків нової економічної діяльності на території держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії, розвиток дигітальної, креативної економіки тощо.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• сутність поняття: сектор господарства (первинний, вторинний, третинний, четвертинний), інвестиція, інновація, дигітальна економіка, креативна економіка, мережева діяльність тощо; • індикатори інвестиційної діяльності у регіоні; • територіальні відмінності розвитку господарства держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії;
вміти	• пояснити відмінності економічного розвитку субрегіонів; • аналізувати особливості територіальної структури господарства держав регіону; • обґрунтовувати економічну політику держав регіону; • користуватися інформаційними ресурсами для пошуку статистичних, аналітичних, картографічних матеріалів на предмет економічного розвитку держав; • відбирати аналітичні й статистичні матеріали на предмет об'єктивності висвітлення економічної ситуації у державах регіону. Володіти навиками медіа-грамотності.

Головні терміни та поняття: інновація, інвестиція, конкурентоздатність, розвиток економіки, цифрова економіка, інноваційна економіка, соціальна ефективність, глобальний індекс інновацій, індекс глобальної конкурентоздатності, економічний клімат, інформаційне суспільство, євро регіон.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з електронним інформаційним ресурсом «The World Factbook» [14]. Заповнити таблицю 6.1 «Розвиток економіки держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Письмово пояснити територіальні відмінності розвитку господарства держав регіону.

Таблиця 6.1

Розвиток економіки держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії

Держава	ВВП на 1 особу		Структура економіки, %			Головна товарна продукція	
	дол. США	місце у світі	сільське господарство	промисловість	сфера послуг	сільське господарство	промисловість
Албанія							
Болгарія							
Боснія та Герцеговина							
Естонія							
Латвія							
Литва							
Північна Македонія							
Польща							
Румунія							
Сербія							
Словаччина							
Словенія							
Угорщина							
Хорватія							
Чехія							
Чорногорія							

2. Укласти картосхему «Інноваційна та інвестиційна діяльність держав Центральної, Південно-Східної Європи та Східної Балтії». Способом картограми (колір) показати глобальний індекс інновацій (табл. 6.2); способом картодіаграми — індекс глобальної конкурентоздатності (табл. 6.3). Письмово пояснити

взаємозв'язок між цими показниками, їхні територіальні відмінності за державами регіону.

3. Побудувати двовимірну модель взаємозалежності інноваційної діяльності та економічного розвитку в країнах регіону. На горизонтальній осі відкласти значення ВВП країн на 1 особу (табл. 1.1); на вертикальній — значення глобального індексу інновацій (табл. 6.2). Письмово пояснити особливості сформованого розподілу і групування держав регіону.

4. Підготувати доповідь про розвиток цифрової економіки в одній з держав досліджуваного регіону. При розкритті теми використати дослідження Школи права і дипломатії ім. Флетчера в Університеті Тафтса (*Digital Evolution Index*). Звернути увагу на вплив пандемії COVID-19 на розвиток цифрових трансформацій у державах регіону. Використати дані рисунків 6.1-6.3.

Література

1. Атлас вчителя / відп. ред. В. В. Молочко. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.

2. Безуглий В. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посібник / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. — 2-ге вид., доп. — К. : Академія, 2007. — 688 с.

3. Блій де. Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій; [пер. з англ.; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.

4. Заячук М. Д. Економічна та соціальна географія світу : навч. посібник / М. Д. Заячук, О. С. Чубрей. — Чернівці : Чернів. нац. ун-тет, 2009. — 200 с.

5. Країнознавча характеристика Чеської Республіки : кол. моногр. / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук та ін.; за наук. ред. В. Й. Лажніка. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — 670 с.

6. Мандрик І. П. Регіональна економічна і соціальна географія : кон-спект лекцій / І. П. Мандрик. — Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2021. — 261 с.

7. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — 2-ге вид. — К. : Знання, 2008. — 292 с.

8. Стецький В. В., Котик Л. І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) : навч. посібник / В. В. Стецький, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — С. 56-61, 98-99.

9. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu>.

- 10.Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu>.
- 11.Horizon Europe. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.
- 12.The Global Competitiveness Index 2021. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index>.
- 13.The Global Innovation Index 2021. URL: <http://www.wipo.int>.
- 14.The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov>.

Словник термінів

Глобальний індекс інновацій (англ. *The Global Innovation Index*) — рейтинг держав світу за показником розвитку інноваційної діяльності, яка оцінюється спеціалістами-аналітиками міжнародної бізнес-школи INSEAD. До уваги беруть значення 82 показників, які характеризують умови для розвитку інновацій (*Innovation Input*) і досягнуті практичні результати втілення інновацій (*Innovation Output*). Індекс розраховують з 2007 р.

Економічний клімат — сукупність політичних, правових, економічних, організаційних і соціальних умов, що визначають привабливість і доцільність вкладання коштів, інвестицій, започаткування бізнесу в господарстві тої чи іншої країни. Стан економічного клімату для інвестора виражається в очікуваному прибутку, для країни — в обсязі інвестиційних вливань.

Європейський науковий простір (англ. *European Research Area*) — система науково-дослідних програм інтеграції наукових ресурсів в ЄС.

Єврорегіон — організаційна юридично закріплена форма транскордонного регіонального співробітництва між територіальними громадами та/або органами державної влади прикордонних регіонів кількох держав зі спільним кордоном (Eurostat, 2020).

Інвестиція — грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Розрізняють інноваційні, інтелектуальні, капітальні, портфельні, прямі інвестиції.

Індекс глобальної конкурентоздатності (англ. *The Global Competitiveness Index*) — рейтинг держав світу за показником економічної конкурентоздатності за версією Всесвітнього економічного форуму (*World Economic Forum*). Для розрахунку індексу

враховують значення 12 контрольних часткових показників: якість державних інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і наявність освіти, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиток фінансового сектора, рівень технічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоздатність компаній, інноваційний потенціал. Індекс розраховують з 2004 р.

Інноваційна економіка (економіка інновацій, англ. innovation economics) — економіка, заснована на інноваціях і постійному технологічному удосконаленні, на виробництві та експорті високотехнологічної продукції і технологій; її прибуток заснований на інтелектуальній діяльності інноваторів; пов'язана з розвитком інформаційної сфери, а не матеріального виробництва чи концентрації капіталу (С. Antonelli «The Economics of Innovation, New Technologies, and Structural Change», 2003).

Інноваційно-інвестиційна інфраструктура — комплекс взаємозалежних структур, що обслуговують і забезпечують реалізацію інноваційно-інвестиційних процесів.

Інновація — нововведення у сфері науки, виробництва, сфері послуг та в діяльності органів управління регіонального та локального рівнів, які ведуть до зміни функціонування вказаних структур, а також до трансформації компонентної й територіальної будови регіональної суспільної системи та оновлення усіх сфер діяльності людини.

Інформаційне суспільство (англ. information society) — суспільство, що характеризується високою інтенсивністю інформаційного обміну в повсякденному житті більшості громадян і роботі організацій; використанням загальних чи сумісних технологій в особистих, соціальних, освітніх, ділових і інших цілях, а також можливістю швидкої передачі, одержання й обміну цифрових даних незалежно від відстані.

Кластер — група географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, що працюють у певній сфері і характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного.

Конкурентоздатність — відповідність вимогам ринку.

Мережева економіка (англ. network economy) — економічна система у якій більшість операцій здійснюється за допомогою електронних мереж.

Оптимум Парето — варіанти розвитку економіки, які не можна покращити для одних регіонів, не погіршуючи стану інших.

Рамкові програми з наукових досліджень та технологічного розвитку (рамкові програми) — програми під фінансовою егідою ЄС націлені на підтримку і стимулювання досліджень у Європейському науковому просторі. Пріоритетні напрямки фінансування наукових досліджень ЄС: здоров'я; продукти харчування, біотехнологія; інформаційні та комунікаційні технології; нанонауки; енергетика; довкілля включно зі змінами клімату; транспорт; Космос; соціо-економічні та гуманітарні дослідження; безпека.

Розвиток економіки — загальне поняття, яке означає абсолютну і відносну зміну макроекономічних показників, що характеризують стан економіки країни в часі протягом тривалого періоду.

Соціальна ефективність — оцінка відповідності результатів господарської діяльності основним потребам і цілям суспільства.

Структура господарства — склад і співвідношення основних складових господарства: сфер, секторів, підрозділів, галузей, видів виробництва, видів господарської діяльності.

Суспільно-географічна периферія — частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їхній вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя.

Цифрова економіка (англ. *digital economy*) — діяльність, у якій ключовими засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані — як числові, так і текстові; базується на інформаційно-комунікаційних і цифрових технологіях, стрімкий розвиток та поширення яких впливає на традиційну (фізично-аналогову) економіку, трансформуючи її від економіки споживання ресурсів до економіки, що створює ресурси («Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки («Цифровий порядок денний»)), 17.01.2018).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з економічними показниками розвитку держав регіону поданими на сайті Eurostat [10]. Які економічні показники враховує Європейська економічна агенція для порівняння економічного стану держав регіону?

2. Подумайте, як розвиток цифрових технологій вплине на трансформацію господарства держав регіону.

3. Ознайомтеся з головними засадами науково-дослідної програми Європейського Союзу «Горизонт Європи» [11]. Які сфери є пріоритетними у розвитку досліджень та інновацій? Які з запропонованих досліджень можна провадити на території держав регіону і чому? Як Україна може долучитися до цих досліджень та з якими державами регіону доцільно розвивати наукову співпрацю?

4. Більшість держав досліджуваного регіону члени ЄС, які впродовж 2010-2020 рр. реалізували стратегію соціально-економічного розвитку «Європа 2020». Її головні засади: знання та інновації, стала економіка, вища зайнятість і соціальне залучення. Наведіть приклади реалізації засад стратегії у державах Центральної Європи? Південно-Східної Європи? Східної Балтії?

5. Ознайомтеся з євро регіонами створеними на території держав регіону. До яких євро регіонів входять території України? Як творення євро регіонів впливає на активізацію економічної співпраці у регіоні, загалом, та субрегіонах, зокрема?

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте структуру господарства держав Центральної Європи.

2. Розкрийте особливості структурних зрушень у господарстві держав Східної Балтії.

3. Поясніть територіальні відміни глобального індексу інновацій держав Східної Балтії.

4. Наведіть приклади подолання економічного відставання держав Південно-Східної Європи.

5. Обґрунтуйте необхідність розвитку наукових досліджень у державах регіону.

6. Поясніть відмінності трансформації економіки в державах регіону.

7. Розкрийте внесок вільних економічних зон у трансформацію економіки держав Центральної Європи.

8. Поясніть геопросторові відмінності розвитку цифрової економіки в регіоні.

9. Спрогнозуйте зміни в економіці держав Східної Балтії.

10. Спрогнозуйте зміни економічного розвитку держав Центральної Європи.

11. Окресліть виклики економічних трансформацій держав Південно-Східної Європи.

Таблиця 6.2

ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС ІННОВАЦІЙ, 2021*
(*The Global Innovation Index*)

Ранг держави	Держава	Глобальний індекс інновацій
84	Албанія	28,0
35	Болгарія	42,4
75	Боснія та Герцеговина	29,6
21	Естонія	49,9
38	Латвія	40,0
39	Литва	39,9
59	Північна Македонія	34,1
40	Польща	39,9
48	Румунія	35,6
54	Сербія	35,0
37	Словаччина	40,2
32	Словенія	44,1
34	Угорщина	42,7
42	Хорватія	37,3
24	Чехія	49,0
50	Чорногорія	35,4

---

* Укладено на основі: The Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021/.

Довідка: Індекс розраховано (2021) для 132 держав світу: Максимальне значення — Швейцарія (1 місце, 65,5); 3 місце — США (61,3); Україна на 49 місці (35,6); мінімальне значення — Ангола (15,0).

ГЛОБАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ, 2021 *

Science and innovation investments

Short term	Scientific publications 2019 → 2020	R&D expenditure		International patent filings 2019 → 2020	Venture capital deals 2019 → 2020
		Total 2018 → 2019	Business 2018 → 2019		
	7.6%	8.5%	7.2%	3.5%	5.8%
<hr/>					
Long term	2018 → 2020 (annual growth)	2009 → 2019 (annual growth)	2009 → 2019 (annual growth)	2010 → 2020 (annual growth)	2010 → 2020 (annual growth)
	5.4%	4.9%	5.2%	5.3%	3.6%

Technological progress

Short term	Microchip transistor count 2016 → 2019	Costs of renewable energy		Drug approvals 2019 → 2020
		Solar photovoltaic 2016 → 2019	Onshore wind 2016 → 2019	
	90.5%	-13.1%	-9.2%	10.4%
<hr/>				
Long term	2008 → 2019 (annual growth)	2010 → 2019 (annual growth)	2010 → 2019 (annual growth)	2010 → 2020 (annual growth)
	32.3%	-6.9%	-3.7%	9.7%

Socioeconomic impact

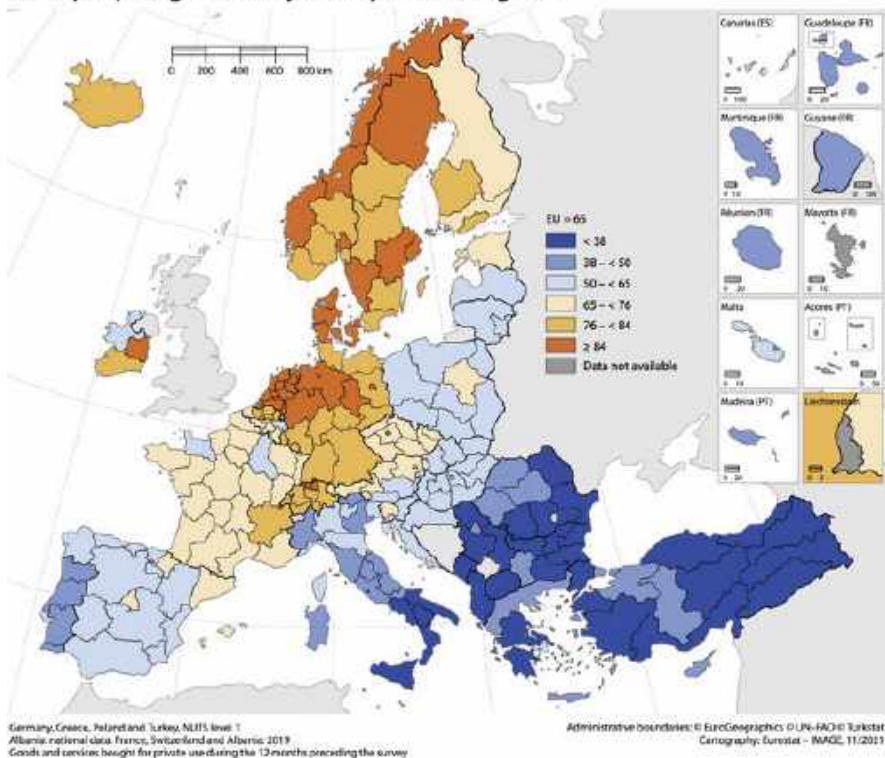
Short term	Labor productivity 2019 → 2020	Life expectancy 2018 → 2020	Carbon dioxide emissions 2018 → 2020
	4.0%	0.2%	0.06%
<hr/>			
Long term	2010 → 2020 (annual growth)	2009 → 2019 (annual growth)	2009 → 2019 (annual growth)
	2.2%	0.3%	1.48%

* Джерело: The Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021.

Рисунок 6.2

ЗАМОВЛЕННЯ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ ДОРОСЛИМ НАСЕЛЕННЯМ КРАЇН ЄС, 2020*

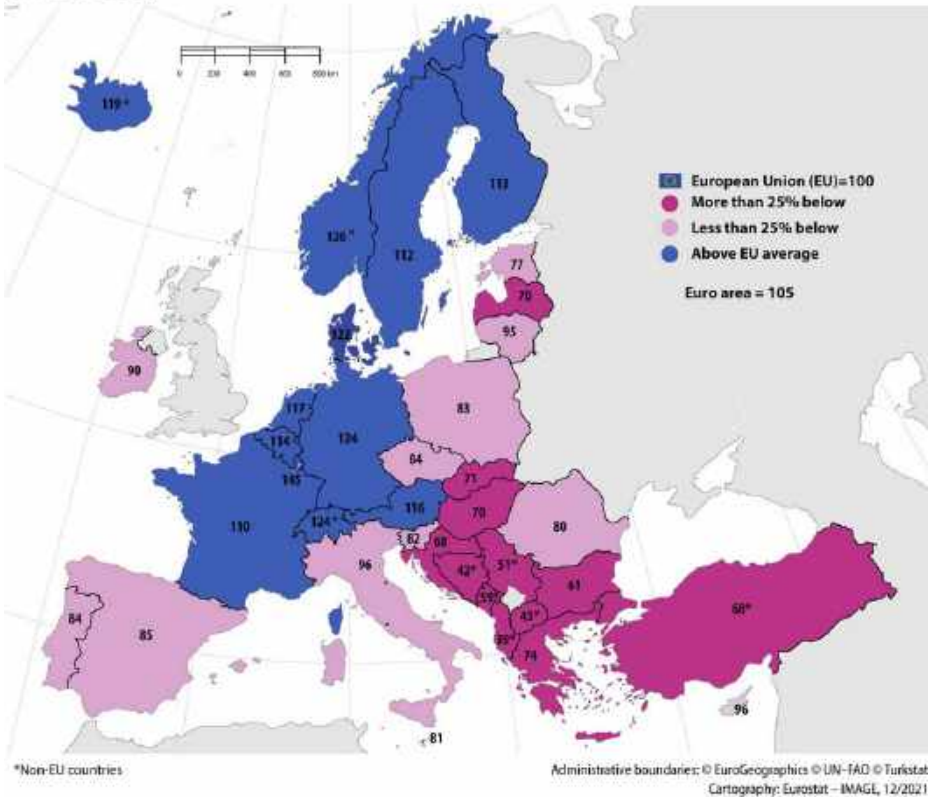
People ordering goods or services online, 2020 (% of people aged 16-74 years, by NUTS 2 regions)

* Джерело: Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu>.

**РІВЕНЬ ФАКТИЧНОГО ІНДИВІДУАЛЬНОГО
СПОЖИВАННЯ (МАТЕРІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ
ДОМОГОСПОДАРСТВ) КРАЇН ЄС, 2020***

Actual individual consumption per capita
(in PPS, 2020)

* Джерело: Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu>.

Таблиця 6.3

ІНДЕКС ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ, 2020*

(The Global Competitiveness Index)

Ранг держави	Держава	Індекс глобальної конкурентоздатності
81	Албанія	57,6
49	Болгарія	64,9
92	Боснія та Герцеговина	54,7
31	Естонія	70,9
41	Латвія	67,0
39	Литва	68,4
82	Північна Македонія	57,3
37	Польща	68,9
51	Румунія	64,4
72	Сербія	60,9
42	Словаччина	66,8
35	Словенія	70,2
47	Угорщина	65,1
63	Хорватія	61,9
32	Чехія	70,9
73	Чорногорія	60,9

---

* Укладено на основі: The Global Competitiveness Index 2020. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index>.

Довідка: Індекс розраховано (2020) для 141 держави світу: Максимальне значення — Сінгапур (1 місце, 84,8); 2 місце — США (83,7); 3 місце — Гонконг (83,1); Україна на 85 місці (57,0); мінімальне значення — Чад (35,1).

ПОЛЬЩА ЯК РЕГІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА І СУСІД ПЕРШОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНИ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості географічного розташування, демогеографічної ситуації, економічного розвитку сусіда першого порядку України — Республіки Польщі; ознайомлення студентів з процесами адміністративно-територіальної реформи на території Польщі та їхніми позитивними політико-економічними наслідками; формування уявлень про територіальні відміни господарського розвитку Польщі; розкриття особливостей інтеграції Польщі у ЄС та НАТО, співпраці з сусідами першого порядку; ознайомлення з викликами Польщі у рамках міжнародної співпраці (економічної, політичної, демографічної, культурної, екологічної та ін.) з Україною.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• загальні риси географічного положення Польщі; • особливості демогеографічної ситуації на території держави; • тенденції розвитку економіки Польщі, відміни геопросторового розвитку господарства держави; • виклики з якими стикнулася Польща у процесі інтеграції в ЄС та НАТО;
вміти	• пояснити історичні особливості розвитку Польщі; • аналізувати результати адміністративно-територіальної реформи Польщі; • розкривати особливості господарської спеціалізації макрорегіонів Польщі; • визначати перспективні сектори соціально-економічної співпраці України і Польщі.

Питання семінарського заняття

1. Особливості географічного положення Польщі.
2. Природні умови і ресурси Польщі.
3. Сучасна демогеографічна ситуація на території Польщі. Міграційні процеси.
4. Особливості сформованої системи розселення населення Польщі.

5. Адміністративно-територіальна реформа на території Польщі. Позитивні і негативні наслідки.

6. Сучасний стан господарства Польщі. Розвиток інноваційної та інвестиційної діяльності у державі.

7. Геоекономічний вплив Польщі в макрорегіоні Центральна і Східна Європа.

8. Політична співпраця Польща – ЄС.

9. Економічна співпраця Україна – Польща.

10. Соціальна співпраця Україна – Польща.

11. Військова/безпекова співпраця Україна – Польща.

12. Сучасний геополітичний вектор розвитку Польщі.

13. Внутрішні відмінності Польщі. Регіональна політика держави.

14. Екологічні проблеми на території Польщі та підхід держави до їхнього розв'язання.

15. Впровадження засад сталого розвитку на території Польщі.

Дискусія на тему:

1. Польща в 2050 році: геополітичний і геоекономічний портрет держави.

2. SWOT-аналіз Польщі як держави: сильні і слабкі сторони; можливості і загрози розвитку.

3. Україна – Польща: точки об'єднання.

При підготовці запитань семінарського заняття та запитань для дискусії використати рисунки 7.1-7.3.

Література

1. Атлас вчителя / відп. ред. В. В. Молочко. — К. : Картографія, 2010. — 328 с

2. Безуглий В. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. — 2-ге вид., доп. — К. : Академія, 2007. — 688 с.

3. Блій де. Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблій]. — К. : Либідь, 2004. — 740 с.

4. Дахно І. І. Країни світу : довідник / І. І. Дахно, С. М. Тимофієв. — К. : Мапа, 2005. — 608 с.

5. *Дубович І. А.* Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. — К. : Знання, 2008. — 839 с.
6. *Зашикільняк Л.* ПОЛЬЩА, Республіка Польща // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2011. — Т. 8 : Па - Прик. — С. 396–405.
7. *Заячук М. Д.* Економічна та соціальна географія світу : навч. посібник / М. Д. Заячук, О. С. Чубрей. — Чернівці : Чернів. нац. ун-тет, 2009. — 200 с.
8. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашикільняк, М. Г. Крикун; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Ін-т іст. дослідж., Центр іст. полоністики. — Л., 2002. — 752 с.
9. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — 2-ге вид. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
10. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Porivnyalniy-analiz-protsesu-detsentralizatsiyi-Ukrayini-ta-Polshhi.pdf>.
11. Посольство Республіки Польщі в Україні. URL: <http://www.kijow.msz.gov.pl/uk/>.
12. Посольство України в Республіці Польща. URL: <http://poland.mfa.gov.ua/ua>.
13. *Стецький В.* Центральна Європа : соціально-політичний і соціально-економічний розвиток : текст лекцій / В. Стецький, О. Федунь. — Львів : Простір М., 2002. — 83 с.
14. *Яровий В.* Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття : підручник для вищ. навч. закл. / В. Яровий. — К. : Генеза, 2005. — 816 с.
15. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu>.
16. Gospodarka Polski. Podsumowanie. URL: <https://zpe.gov.pl/a/gospodarka-polski-podsumowanie/DJBu33w2F>
17. Human Development Reports, 2020. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/human_development_report.pdf.
18. *Jerzy Kondracki.* Geografia Polski. Mezoneiony fizyczno geograficzne. — 1994.
19. *Jerzy Kondracki.* Geografia regionalna Polski. — Warszawa : PWN, 2002.
20. Notatki Geografia. URL: <https://geografia.gozych.edu.pl/gospodarka-polski-podsumowanie>.

21. The Social Atlas of Europe / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig.
— Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.
22. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov>.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте особливості політико-географічного розташування Польщі.
2. Переваги транспортно-географічного положення Польщі.
3. Особливості природно-ресурсного потенціалу Польщі.
4. Природні умови Польщі та їхній вплив на розвиток сфер господарства держави.
5. Розкрийте особливості демографічного розвитку Польщі.
6. Переваги та недоліки міграційної кризи на території Польщі.
7. Роль мігрантів у розвитку господарства Польщі.
8. Реіндустріалізація на території Польщі.
9. Проаналізуйте особливості розвитку сільського господарства на території Польщі.
10. Розвиток ІТ-сфери Польщі та її конкурентоспроможність на світовому ринку ІТ-послуг.
11. Назвіть головні туристичні регіони Польщі. Яка їхня спеціалізація?
12. Наведіть приклади транскордонного співробітництва України і Польщі.
13. Назвіть інвестиційно-привабливі сфери господарства Польщі.
14. Поясніть територіальні відмінності економічного розвитку Польщі.
15. Означте перспективи економічної співпраці України і Польщі.
16. Наведіть приклади розв'язання в Польщі екологічних проблем. Як цей досвід можна використати на території України?
17. Які кроки на міжнародній політичній та економічній арені робить Польща з метою посилення національної безпеки?
18. Наведіть приклади геополітичного впливу Польщі в макрорегіоні.

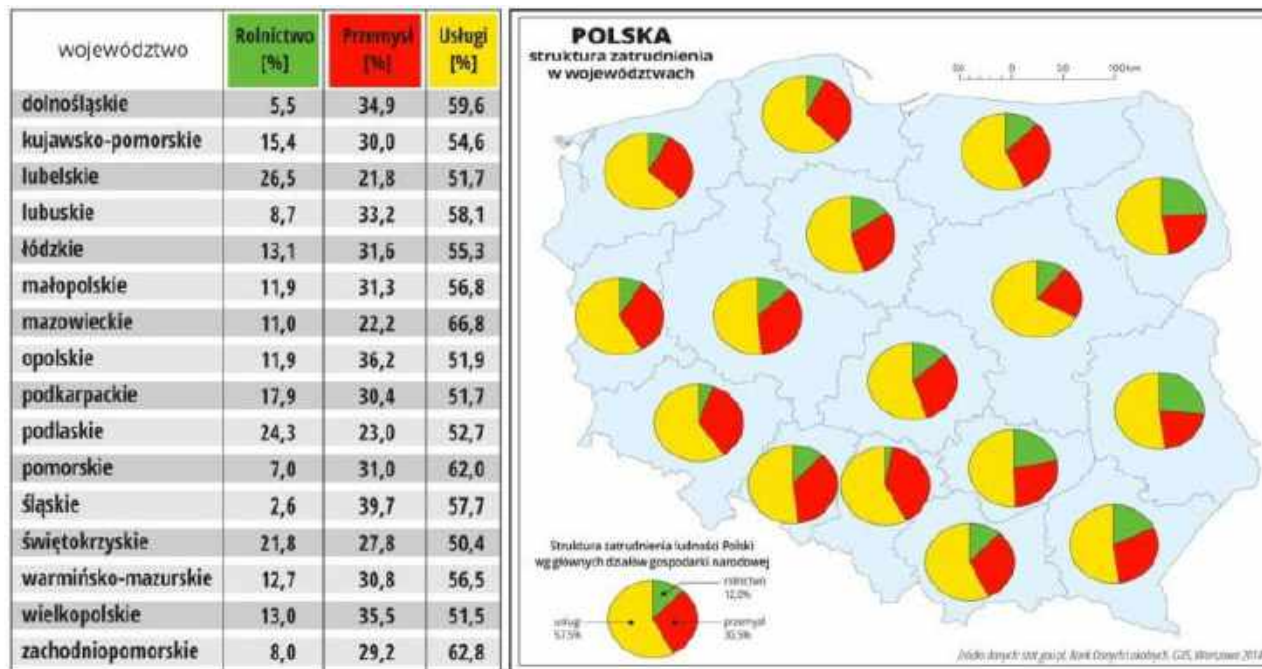
ПОЛЬЩА: АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ*

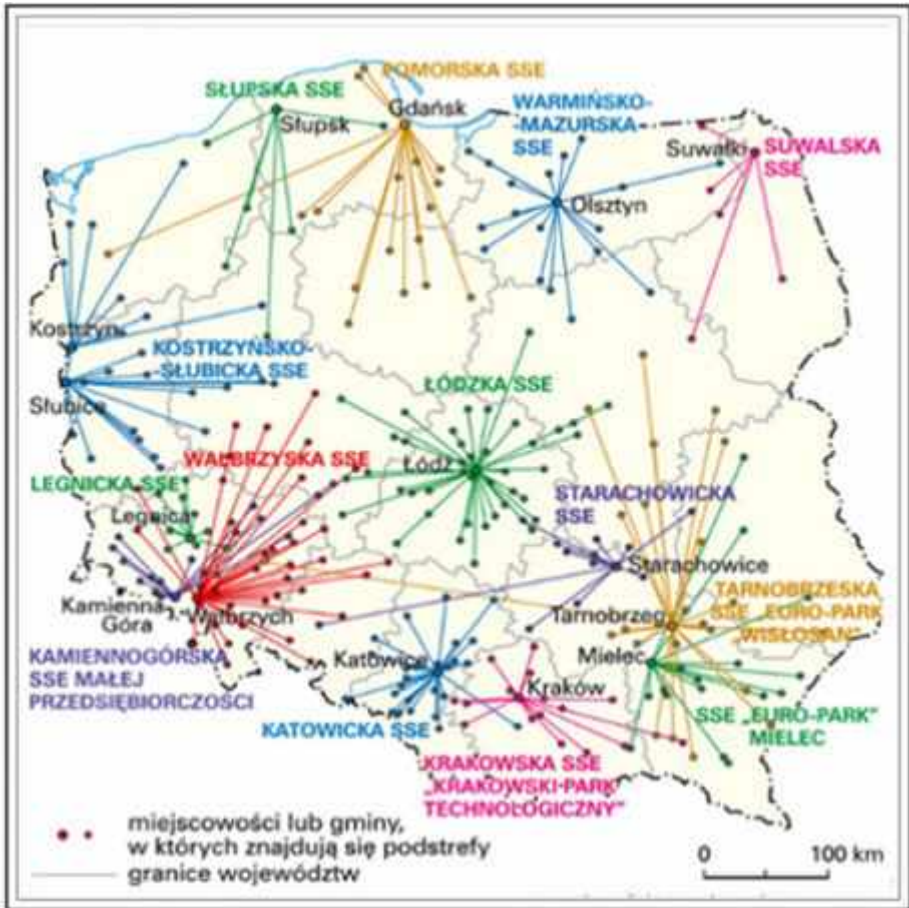
* Джерело: Організація місцевого самоврядування Республіки Польща.

URL: <https://uplan.org.ua/analytics/orhanizatsiia-mistsevoho-samovriaduvannia-respubliki-polshcha>.

ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ ПОЛЬЩІ*

* Джерело: Notatki Geografia. URL: <https://geografia.gozych.edu.pl/gospodarka-polski-podsumowanie>.

ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ ПОЛЬЩІ*

* Джерело: Notatki Geografia. URL: <https://geografia.gozych.edu.pl/gospodarka-polski-podsumowanie>.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

***

Які з перелічених держав входять до субрегіону Центральна Європа?

- а) Польща, Албанія;
- б) Хорватія, Латвія;
- в) Словаччина, Чехія;
- г) Чехія, Естонія.

***

Які з перелічених держав входять до субрегіону Східна Балтія?

- а) Естонія, Литва;
- б) Угорщина, Сербія;
- в) Болгарія, Чорногорія;
- г) Румунія, Латвія.

***

Які з перелічених держав входять до субрегіону Південно-Східна Європа?

- а) Словаччина, Сербія;
- б) Північна Македонія, Латвія;
- в) Словенія, Чорногорія;
- г) Польща, Боснія та Герцеговина.

***

Яка з перелічених держав є федеративною?

- а) Румунія;
- б) Північна Македонія;
- в) Сербія;
- г) Боснія та Герцеговина.

***

Який з перелічених субрегіонів є більший за площею?

- а) Східна Балтія;
- б) Центральна Європа;
- в) Південно-Східна Європа.

***

Який з перелічених субрегіонів є більший за людністю?

- а) Південно-Східна Європа;
- б) Східна Балтія;
- в) Центральна Європа.

***

Який з перелічених субрегіонів має вищу густоту населення (осіб/км²)?

- а) Східна Балтія;
- б) Південно-Східна Європа;
- в) Центральна Європа.

***

Яка з перелічених держав змінила офіційну назву в ХХІ ст.?

- а) Боснія та Герцеговина;
- б) Румунія;
- в) Північна Македонія;
- г) Чорногорія.

***

Столицею якої держави є м. Любляна?

- а) Хорватія;
- б) Словаччина;
- в) Словенія;
- г) Північна Македонія.

***

Столицею якої держави є м. Вільнюс?

- а) Естонія;
- б) Литва;
- в) Польща;
- г) Латвія.

***

Столицею якої держави є м. Бухарест?

- а) Румунія; б) Сербія;
- в) Угорщина; г) Чорногорія.

***

Столицею якої держави є м. Подгоріца?

- а) Хорватія; б) Албанія;
- в) Чорногорія; г) Болгарія.

***

Яка з перелічених столиць розташована найпівденніше?

- а) Вільнюс; б) Тирана;
- в) Прага; г) Будапешт.

***

Яка з перелічених столиць розташована найпівнічніше?

- а) Таллінн; б) Загреб;
- в) Братислава; г) Софія.

***

За макрорегіоналізацією Європи Г. де Блій, П. Муллера (2004), яка з перелічених держав входить до складу Північної Європи?

- а) Литва; б) Латвія;
- в) Польща; г) Естонія.

***

Скільки міжнародних (європейських) транспортних коридорів проходить через територію України?

- а) 1; б) 2;
- в) 4; г) 10.

***

Вкажіть державу регіону із найвищим рейтингом свободи (демократії) (2021):

- а) Естонія; б) Чорногорія;
- в) Румунія; г) Албанія.

***

Вкажіть групу держав із статусом вільні за рівнем свободи (демократії):

- а) Словаччина, Чехія; б) Латвія, Північна Македонія;
- в) Чорногорія, Сербія; г) Албанія, Угорщина.

***

Вкажіть державу регіону із найнижчим рейтингом свободи (демократії) (2021):

- а) Боснія та Герцеговина; б) Словенія;
- в) Латвія; г) Румунія.

***

Вкажіть країну регіону з найвищим значенням індексу крихкості держав (2020)?

- а) Сербія; б) Румунія;
- в) Боснія та Герцеговина; г) Болгарія.

***

Вкажіть країну регіону з найнижчим значенням індексу крихкості держав (2020):

- а) Словенія;
- б) Албанія;
- в) Польща;
- г) Хорватія.

***

Конфлікти якої інтенсивності переважають на території регіону (2020)?

- а) латентний конфлікт;
- б) проявлений конфлікт;
- в) криза;
- г) війна.

***

Яка динаміка переважної більшості конфліктів на території регіону (2020)?

- а) посилення;
- б) послаблення;
- в) без змін
- г) загострення.

***

Яка з держав регіону найбільше залучена у міждержавні конфлікти різної інтенсивності (2020)?

- а) Болгарія;
- б) Латвія;
- в) Угорщина;
- г) Сербія.

***

Які з причин міждержавних конфліктів є переважаючими у регіоні (2020)?

- а) сецесія;
- б) система / ідеологія;
- в) міжнародне домінування;
- г) автономія.

***

На території якої держави регіону у 2020 р. виник новий конфлікт, який мав ознаки кризи, сторонами якого були уряд і опозиція?

- а) Естонія;
- б) Болгарія;
- в) Сербія;
- г) Чорногорія.

***

Яка з держав регіону є найбільш мирною (Глобальний індекс миру, 2020)?

- а) Болгарія;
- б) Албанія;
- в) Чехія;
- г) Чорногорія.

***

Яка з держав регіону найвойовничіша (Глобальний індекс миру, 2020)?

- а) Румунія;
- б) Боснія та Герцеговина;
- в) Чехія;
- г) Сербія.

***

Розмір військових витрат якої з держав регіону найвищий (2020)?

- а) Чехія;
- б) Польща;
- в) Угорщина;
- г) Словаччина.

***

Держави якого субрегіону є миролюбніші?

- а) Центральна Європа;
- б) Південно-Східна Європа;
- в) Східна Балтія.

***

Який субрегіон характеризується вищим індексом глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Центральна Європа; б) Південно-Східна Європа; в) Східна Балтія.

***

Який субрегіон характеризується вищим індексом економічної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Центральна Європа; б) Південно-Східна Європа; в) Східна Балтія.

***

Який субрегіон характеризується вищим індексом соціальної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Центральна Європа; б) Південно-Східна Європа; в) Східна Балтія.

***

Який субрегіон характеризується вищим індексом політичної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Центральна Європа; б) Південно-Східна Європа; в) Східна Балтія.

***

Яка з держав регіону має найвищий індекс глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Чехія; б) Сербія;
в) Албанія; г) Латвія.

***

Яка з держав регіону має найнижчий індекс глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Словенія; б) Угорщина;
в) Албанія; г) Польща.

***

Яка з держав регіону має найвищий індекс економічної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Боснія та Герцеговина; б) Естонія;
в) Угорщина; г) Чорногорія.

***

Яка з держав регіону має найнижчий індекс економічної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Боснія та Герцеговина; б) Литва;
в) Північна Македонія; г) Словаччина.

***

Яка з держав регіону має найвищий індекс соціальної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Румунія; б) Чехія;
в) Литва; г) Албанія.

***

Яка з держав регіону має найнижчий індекс соціальної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Болгарія; б) Естонія;
в) Румунія; г) Албанія.

***

Яка з держав регіону має найвищий індекс політичної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Північна Македонія; б) Польща;
в) Словенія; г) Словаччина.

***

Яка з держав регіону має найнижчий індекс політичної глобалізації (КОФ, 2021)?

- а) Чорногорія;
- б) Румунія;
- в) Хорватія;
- г) Латвія.

***

Яка з країн регіону входить у першу тридцятку держав світу за обсягом експорту товарів (2020)?

- а) Словенія;
- б) Болгарія;
- в) Румунія;
- г) Польща.

***

Яка з країн регіону входить у першу тридцятку держав світу за обсягом імпорту товарів (2020)?

- а) Північна Македонія;
- б) Угорщина;
- в) Польща;
- г) Естонія.

***

Яка з держав регіону має найвищий показник валового внутрішнього продукту (млрд дол. США, 2020)?

- а) Чорногорія;
- б) Литва;
- в) Польща;
- г) Румунія.

***

Яка з держав регіону має найвищий показник внутрішнього споживання ресурсів на 1 особу (2019)?

- а) Албанія;
- б) Польща;
- в) Естонія;
- г) Угорщина.

***

Які з держав регіону мають позитивний екологічний залишок споживання (2017)?

- а) Болгарія, Албанія;
- б) Словаччина, Словенія;
- в) Естонія, Латвія;
- г) Чорногорія, Хорватія.

***

Які з держав регіону мають найвищі негативні значення екологічного залишку споживання (2017)?

- а) Чехія, Польща;
- б) Чорногорія, Угорщина;
- в) Північна Македонія, Литва;
- г) Румунія, Хорватія.

***

Яка з держав регіону має найвище значення індексу людського розвитку (2020)?

- а) Хорватія;
- б) Боснія і Герцеговина;
- в) Болгарія;
- г) Словенія.

***

Яка з держав регіону має найнижче значення індексу людського розвитку (2020)?

- а) Латвія;
- б) Албанія;
- в) Північна Македонія;
- г) Болгарія.

***

Яка з держав регіону має найвищий показник народжуваності населення (2020)?

- а) Чорногорія;
- б) Польща;
- в) Боснія і Герцеговина;
- г) Чехія.

***

Яка з держав регіону має найвищий рівень смертності (2020)?

- а) Словенія;
- б) Сербія;
- в) Болгарія;
- г) Албанія.

***

В якій з держав регіону середній вік населення найменший?

- а) Литва;
- б) Чехія;
- в) Албанія;
- г) Польща.

***

Який демографічне процес характерний для переважної більшості держав регіону (2020)?

- а) депопуляція населення;
- б) руралізація;
- в) демографічне омолодження;
- г) міграція вимушена.

***

Яке з міст регіону можна вважати глобальним містом (2020)?

- а) Варшава;
- б) Таллінн;
- в) Прага;
- г) жодне з міст регіону не є глобальним.

***

Рівень урбанізації якої з держав регіону найвищий?

- а) Словенія;
- б) Чехія;
- в) Боснія і Герцеговина;
- г) Польща.

***

Вкажіть державу регіону з найвищим рівнем безробіття:

- а) Чорногорія;
- б) Хорватія;
- в) Латвія;
- г) Сербія.

***

Вкажіть країну регіону з найвищою часткою міжнародних мігрантів у структурі населення (2020):

- а) Албанія;
- б) Угорщина;
- в) Польща;
- г) Естонія.

***

Вкажіть, який сектор господарства переважає у структуру економіки Польщі:

- а) первинний;
- б) вторинний;
- в) третинний;
- г) четвертинний.

***

Вкажіть демографічний процес, який характерний для Польщі (2021):

- а) демографічне омолодження;
- б) демографічне старіння;
- в) інтелектуальна еміграція;
- г) руралізація.

***

Вкажіть, більшість населення Польщі за віросповіданням:

а) православні;	б) протестанти;
в) католики;	г) атеїсти.

***

Вкажіть правильне твердження, яке характеризує участь Польщі у міжнародній діяльності (2021):

а) держава член ЄС і НАТО;	б) держава не входить до НАТО;
в) держава подала заявку на вступ в ЄС;	г) держава не входить в ЄС та НАТО.

***

Вкажіть море, прямий вихід до якого має Республіка Польща:

а) Середземне море;	б) Балтійське море;
в) Чорне море;	г) Північне море.

***

Вкажіть головний водний об'єкт (ріку) Польщі:

а) р. Вісла;	б) р. Буг;
в) р. Сян;	г) р. Одра.

***

Вкажіть місто-порт Польщі:

а) м. Варшава;	б) м. Гданськ;
в) м. Люблін;	г) м. Краків.

***

Вкажіть області України, які мають спільний кордон із Польщею:

а) Волинська, Львівська;	б) Івано-Франківська, Закарпатська;
в) Чернівецька, Тернопільська;	г) Волинська, Рівненська.

***

Вкажіть місто-мільйонник Польщі:

а) м. Гдиня;	б) м. Варшава;
в) м. Краків;	г) м. Лодзь.

***

Вкажіть державу, що є головним торговельним партнером Польщі (2021):

а) Україна;	б) Італія;
в) Німеччина;	г) Велика Британія.

***

За значенням індексу людського розвитку (2021) Польща входить до групи країн:

а) з дуже високим рівнем розвитку;	б) з високим рівнем розвитку;
в) з середнім рівнем розвитку;	г) з низьким рівнем розвитку.

Навчальне видання

КОТИК Любов

СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ МАКРОРЕГІОНІВ СВІТУ (ЦЕНТРАЛЬНА, ПІВДЕННО-СХІДНА ЄВРОПА ТА СХІДНА БАЛТІЯ)

Навчальний посібник для самостійної роботи студентів

Комп'ютерний набір *Любов Котик*
Художнє оформлення *Людмила Войт ович*

Умовн. друк. арк. 6,28
Тираж 100 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Друк ТзОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 5068 від 22.03.2016 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir.druk@gmail.com